

Repertoriul medalioanelor de teracotă din provincia Dacia

Silviu Ene*,

Keywords: *Oscilla*, Medallions, *Dionysos/Liber Pater*, Gladiators, Mythology

Abstract: Roman medallions originated from thin clay or plaster pieces called *oscilla*, which were hung in sanctuaries of *Dionysos/Liber Pater* or porticos. These medallions, often depicting Bacchic figures, swayed in the wind. The practice evolved, and by the Roman period, medallions were widespread across the empire, serving decorative, religious, and practical purposes. They were categorized into three main types: standalone medallions, medallions applied to vessels, and molds for shaping cheese and pastries. Decorations included deities, emperors, mythological scenes, gladiatorial fights, and erotic imagery. Some medallions were used as gifts, such as New Year offerings, while others were found in graves, possibly serving funerary roles. The applied medallions, known as *cera*, featured diverse motifs, including gods like Mars, Mercury, and *Dionysos*, and mythological heroes such as *Hercules* and *Perseus*. The production of these artifacts was influenced by workshops in the Rhône-Rhine region, with notable examples discovered in Dacia, including depictions of deities, imperial figures, and sporting events. These medallions reflect the artistic, religious, and social life of the Roman world.

Medalioanele romane își au originea în bucățile de lut ars sau ghips, subțiri, care erau agățate de arbori în sanctuarele lui *Dionysos/Liber Pater* sau în portice. Acestea aveau un nume specific, fără corespondent în lumea greacă: *oscillum*. De obicei, ele reprezentau figuri bahice și își căpătaseră numele datorită balansului care îl făceau în bătaia vântului¹. În *Saturnaliile* lui *Macrobius*, există un pasaj în care se prezintă o conversație între mesenii din casa lui *Vettius Praetextatus*. Unul dintre ei, *Evangelus*, își arată disprețul față de *sigilla* vândute cu ocazia sărbătorii. El afirmă că după părerea lui acestea sunt bune numai să amuze copii mici care primesc cu aceeași ocazie ca jucării niște figurine de lut cu chipul lui *Dionysos/Liber Pater* (*oscilla*)².

Vergilius este primul care subliniază originea bahică a medalioanelor de tipul *oscilla*, care atârnavă de copaci: „Et te, Bacche, vocant per carmina laeta, tibique/Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu” (“Și ție cu imnuri de bucurie, o *Dionysos/Liber Pater*, îți voi atârna/*oscilla* pe pini înalți pentru a se balansa”)³.

Medalioanele au fost foarte folosite în epoca romană. Ele erau răspândite în toate provinciile Imperiului roman și tratau subiecte diverse. Dacă ar fi să le catalogăm, în funcție de utilitate, putem distinge trei mari categorii: medalioanele

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, str. Henri Coandă, nr. 11, e-mail: enesilviu19@gmail.com.

¹ *EAA* V, s.v. *Oscillo*, p. 781.

² *Macrobius, Saturnalia*, I, 11, 1.

³ *Vergilius, Georgicon*, II, 389.

simple care erau folosite ca atare; medalioanele aplicate pe vase și tiparele în formă de medalion folosite la decorarea prăjiturilor și a brânzeturilor. Cu toate că aveau o utilitate diferită, în cele mai dese cazuri subiectele redată erau asemănătoare pe toate categoriile: divinități, scene erotice, scene cotidiene, figuri de împărați etc.

Piese din prima categorie erau folosite în principal pentru a decora interiorul caselor. Obicei care își avea originea în vechime, de când erau copiate în lut, capetele victimelor sacrificate. Cele mai cunoscute reprezentări de acest fel sunt cele descoperite în „Casa degli Amorini Dorati” din *Pompei* și în „Casa del rilievo di Oreste” din *Herculaneum*⁴. Există foarte multe exemple de medalioane și tipare descoperite în contexte diverse. Pe unele erau figurați împărați, cum este cazul celor două tipare de la *Aquincum* pe care sunt reprezentați împărații *Lucius Verus*, *Commodus* și *Marcus Aurelius*⁵ sau a unui tipar de la *Viminacium*, pe care sunt figurate portretele lui *Antoninus Pius*, *Marcus Aurelius* și *Faustina Senior*⁶, ori a celor două tipare de la *Porolissum*, care îl redau pe *Septimius Severus*⁷. Pe altele erau reprezentate scene erotice: un medalion la *Apulum*⁸ și altul la *Romula*⁹. Erau și piese pe care apăreau scene de luptă între gladiatori, cum sunt: două medalioane descoperite la Pavlikeni (Bulgaria), un tipar de la *Napoca*¹⁰ și altul de la *Porolissum*¹¹. Și nu în ultimul rând reprezentări divine, cum este *Sol* de la *Romula*¹², *Atena* de la *Acidava*¹³ sau *Ceres* de la *Tibiscum*¹⁴ și *Apulum*¹⁵. Există și posibilitatea ca unele dintre aceste medalioane să fi fost depuse în morminte, însă nu avem momentan nici un exemplu.

Medalioanele folosite ca aplice erau numite *cera*, termen care se întâlnește câteodată pe anumite piese precedat sau urmat de numele propriu în genitiv. Cuvântul este derivat de la modalitatea lor de fabricare, artistul trebuind să realizeze mai întâi o machetă în ceară, după care se execută un tipar în argilă¹⁶. Piese de acest tip erau decorate cu subiecte mult mai diverse decât celelalte: divinități (*Mars*, *Mercurius*, *Apollo*, *Dionysos*, *Minerva*, *Ceres*, *Venus*, *Eros*, *Serapis*, *Isis*, *Cybele* etc.) sau legende mitologice ale eroilor greci (*Hercules*, *Tezeu*, *Perseu*, *Iason*, *Danae*, *Ganymede*, *Marsyas*, *Midas*, episoade din *Iliada* și *Odissea*, legenda lui *Romulus* și *Remus*). Altele erau decorate cu imagini din

⁴ EAA V, s.v. *Oscillo*, p. 780.

⁵ LIMC VIII/1, s.v. *Victoria*, p. 263, nr. 316, 317.

⁶ LIMC VIII/1, s.v. *Victoria*, p. 251, nr. 172.

⁷ Cociș, Ruscu 1995, p. 130, fig. 5/3-4.

⁸ Coroplastica 2011, p. 96, nr. 141.

⁹ Popilian 1997, fig. 18/1.

¹⁰ Cociș, Ruscu 1995, p. 134, fig. 9/1.

¹¹ Cociș, Ruscu 1995, p. 134, fig. 9/2.

¹² Sanie 1974-1975, p. 335, fig. 2.

¹³ Popilian, Ciucă 1992, p. 22, fig. 2/3

¹⁴ Cociș et alii 1989, p. 248, nr. 4.

¹⁵ Coroplastica 2011, p. 96, nr. 141.

¹⁶ Willeumier, Audin 1952, p. 10.

spectacole de teatru, din luptele de gladiatori sau din curse de care¹⁷. În ceea ce privește cursele de care, ele erau popularizate în toate modurile posibile, fiind descoperite numeroase vase cu medalioane aplicate care redau câștigătorii curselor¹⁸. Există și un număr mare de medalioane decorate cu scene erotice. De exemplu, cele de la: *Romula*¹⁹, un tipar de la Butovo (Bulgaria)²⁰, datat în secolul al III-lea și un medalion de la Pavlikeni (Bulgaria)²¹, datat în secolele II-III p. Chr.

O asemenea varietate de teme, ne împiedică să ne gândim că vasele decorate cu medalioane erau oferite doar câștigătorului unei curse sau vândute la finalul unor reprezentații de teatru, ca suveniruri²². Considerăm că aveau diferite roluri. Însă momentan nu le-am descoperit pe toate, doar câteva. Spre exemplu, erau dăruite de Anul Nou, după cum reiese de pe un fragment de vas de la *Romula*, unde este reprezentat *Mercurius* călare pe un berbec, care se pare că avea în jurul medalionului și o inscripție cu urări pentru Anul Nou²³. Sau erau depuse în morminte, cum este cazul unui vas decorat cu un medalion reprezentând un câștigător de curse de care în *quadriga*, descoperit într-un mormânt de incinerare de la Locusteni, care a fost spart ritualic, deasupra urnei funerare²⁴.

Tiparele folosite pentru decorarea brânzeturilor și a prăjiturilor, se diferențiau de cele pentru produs medalioane printr-o bordură foarte ridicată. Ele erau denumite *crustulla*, adică „prăjituri” sau „plăcinte” și erau cunoscute în mai multe regiuni ale Imperiului²⁵. Prăjiturile de acest fel erau modelate și oferite de Anul Nou. Cu această ocazie, după cum aflăm de la *Ovidius*, romanii adresau rugăciuni zeilor, oferindu-le crengi de laur sau de măslin, fructe și prăjituri, vin și miere în vase. Cu această ocazie, își făceau cadouri, printre care se numărau: cupe și lămpi de argilă ornate cu ghirlande și însoțite de o urare²⁶. Tiparele de acest gen erau decorate cu scene variate: divinități, scene religioase, figuri de împărați etc. Ele au fost descoperite la: *Aquincum* (chiar în interiorul atelierelor ceramice)²⁷, *Savaria* (prov. *Pannonia Superior*, azi Szombathely, Ungaria)²⁸, *Poetovio* (prov. *Pannonia Superior*, azi Ptuj, Slovenia)²⁹ sau *Viminacium*³⁰.

De remarcat că tiparele și medalioanele danubiene, au fost executate după modele fabricate în centrele de pe valea Ronului. După cum încearcă să

¹⁷ Wuilleumier, Audin 1952, p. 11.

¹⁸ McClees, Alexander 1933, pp. 106-108, fig. 133.

¹⁹ Cociș, Ruscu 1995, p. 127, fig. 2/4

²⁰ Sultov 1976, p. 61.

²¹ Sultov 1976, p. 62

²² Wuilleumier, Audin 1952, p. 12.

²³ Tudor 1978, p. 383.

²⁴ Popilian 1980, p. 30, M 117.

²⁵ Știrbulescu 2008, p. 38.

²⁶ Ovidius, *Fasti*, I, 172, 186.

²⁷ LIMC VIII/1, s.v. *Victoria*, p. 263, nr. 316 și 317; p. 264, nr. 340.

²⁸ LIMC VIII/1, s.v. *Victoria*, p. 252, nr. 193.

²⁹ *Religions* 1998, p. 93, nr. 155

³⁰ LIMC VIII/1, s.v. *Victoria*, p. 251, nr. 172.

demonstreze și A. Alföldi că a existat un important trafic între Rhône-Rin și Dunăre asigurat de o puternică „societate” comercială care a lăsat urme ale stabilirii lor la *Lugdunum* (prov. *Gallia Lugdunensis*, azi Lyon, Franța), *Aventicum* (prov. *Germania Superior*, azi Avenches, Elveția), *Colonia Claudia Ara Agrippinensium* (prov. *Germania Inferior*, azi Köln, Germania) și *Aquincum* (prov. *Pannonia Inferior*, azi Budapesta, Ungaria)³¹. Un exemplu în acest sens care ar putea jalona ruta comercială și artistică ar fi un tipar care se păstrează la Muzeul din Vidy, în apropiere de Lausanne³².

În Dacia au fost descoperite 58 de exemplare, dintre care 31 de reprezentări de zeități, 3 dedicații, 2 reprezentări imperiale, 8 scene sportive, 5 scene erotice, 3 reprezentări de animale și 6 scene neidentificabile. Ca în cazul altor categorii de teracote, publicate anterior, pentru divinități vom folosi tipologia din *LIMC*, pentru a asigura o anumită uniformitate.

Zeul războiului *Mars*, se recunoaște în trei tipare de medalioane, unul descoperit la *Napoca* (nr. cat. 1), unde zeul este îmbrăcat cu o *lorica squamata* și coif, cu barba stufoasă și părul buclat. Piesa aparține Tipului III – *Mars în provinciile nord-vestice (Gallia, Germania, Britannia)*, editat de G. Bauchhenß, Subtipul U – *Mars ca zeu roman*, Varianta 3 – *Reprezentări în afara tipurilor U/P/C*³³ și are analogii într-un tipar de lut asemănător descoperit în Franța pe valea Ronului³⁴. Cel de-al doilea tipar descoperit la *Apulum* (nr. cat. 2), îl înfățișează pe zeu sub formă de bust, cu barbă și coif, în centrul unei scene a încoronării, având-o pe zeița *Victoria* în dreapta și pe cea a unui *imperator* în stânga. Tiparul se încadrează în Tipul II – *Monumente romane de la mijlocul republicii, până în imperiul târziu*, Subtipul N – *Mars, Victoria și/sau un împărat pe monede și geme*, Varianta - *Victoria încoronându-l pe împărat de față cu Mars*³⁵. A treia reprezentare este de la *Tibiscum* (nr. cat. 3), în care zeul este îmbrăcat cu o cuirasă și poartă un scut.

Mars este reprezentat și într-un medalion descoperit în zona Banatului (nr. cat. 31), împreună cu vestala *Rhea Sillvia*. Acesta reprezintă celebra scenă a violului, în urma căruia s-au născut, conform legendei, *Romulus* și *Remus*. Această piesă are analogii la *Histria* și *Halmyris*³⁶.

Divinitate a comerțului și a călătoriilor, *Mercurius* este reprezentat pe două piese: un tipar descoperit la *Porolissum* (nr. cat. 5) și un medalion găsit la *Romula* (nr. cat. 4). Ambele îl înfățișează pe zeu aproape gol, purtând doar o mantie pe spate, ținând cu mâna stângă o pungă de bani și călărind un berbec. Exemplarele de acest gen aparțin Tipului – *Mercurius singur*, Subtipul IV – *Geme*, Varianta B –

³¹ Wuilleumier, Audin 1952, p. 17.

³² Wuilleumier, Audin 1952, nr. 307.

³³ *LIMC* II/1, s.v. *Mars*, p. 562.

³⁴ Wuilleumier, Audin 1952, p. 169, nr. 334.

³⁵ *LIMC* II/1, s.v. *Mars*, p. 541.

³⁶ Rusu-Bolindeț, Botiș 2022, p. 511-513.

*Mercurius redat în totalitate*³⁷ și își găsesc analogii într-un medalion de lut descoperit la *Augusta Traiana* (prov. *Thracia*, azi Stara Zagora, Bulgaria)³⁸, datat în secolul al II-lea p. Chr.

Dionysos/Liber Pater, zeul vinului a fost redat și în medalioane. Pe un tipar descoperit la *Romula* (nr. cat. 7) și două medalioane de la *Apulum* (nr. cat. 8, 9) este redat tânăr, seminud, poartă pe spate o *nebris* și ține în mâna dreaptă un *thyrsus*. Piesa este încadrabilă în Tipul I – *Dionysos/Liber Pater singur (eventual cu pantera)*, nefiind angajat într-o acțiune particulară, Subtipul A – *Dionysos/Liber Pater tânăr stând în picioare*, Varianta 2 – *Cu nebris*³⁹.

În afara pieselor cu reprezentări simple de zeități, la *Napoca* s-a descoperit un medalion (nr. cat. 6), care prezintă un *thiasos*, în care *Dionysos/Liber Pater* sau un acolit al său, împarte de băut participanților la petrecerea sa, în fundal fiind acompaniat și de *Faunus*.

Pan/Faunus apare figurat într-un tipar de medalion descoperit la *Porolissum* (nr. cat. 10), din care se păstrează numai picioarele de țap ale zeului și pe un medalion de la *Drobeta* (nr. cat. 11) în care apare gol, ținând în mâna dreaptă un *pedum*, iar în cealaltă un *syrinx*. Ambele piese sunt datate în perioada de sfârșit a secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr. și sunt încadrabile în Tipul III – *Tipul standard greco-roman, în general singur*, Subtipul B – *Figuri*, Varianta i – *Stând în picioare*⁴⁰.

Divinități minore ale naturii, confundați uneori cu *Faunus*, Satirii, îl acompaniau pe *Dionysos* în petrecerile sale. Unul dintre ei apare pe un medalion descoperit la Afrimești (nr. cat. 12), redat în stilul caracteristic, cu ochii migdalați, bărbia proeminentă și având două cornițe care îi ies din păr.

Sol, zeul roman al soarelui, echivalentul lui *Helios*, are dedicate două piese. Un medalion de la *Romula* (nr. cat. 13), în care își conduce *quadriga* înconjurat de semne zodiacale. Este încadrabil în Tipul F – *Sol cu alte divinități*, Subtipul e) – *Cu semnele zodiacale*⁴¹. Alt exemplar, un tipar din așezarea civilă ce aparținea de castrul de la *Tibiscum* (nr. cat. 14), îl înfățișează pe zeu în aceeași manieră în *quadriga* sa, ele aparțin Tipului A – *Sol singur*, Subtipul g) – *Cu quadriga sa, din perspectivă*⁴².

Eroului *Hercules*, îi este atribuit doar un tipar de medalion fragmentar descoperit la *Romula* (nr. cat. 15), în care apare figurat în picioare, ținând cu mâna dreaptă o măciucă și având lângă el capul leului din *Nemeea*. Piesa este încadrabilă în Tipul I – *Herakles singur*, Subtipul C – *Clasic greco-roman*, Varianta 2 – *În picioare*, Subvarianta a) – *Cu mâna dreaptă pe bătă*⁴³.

³⁷ LIMC VI/1, s.v. *Mercurius*, p. 515.

³⁸ Buiukliev et alli 1965, p. 146, nr. 66.

³⁹ LIMC III/1, s.v. *Dionysos/Liber Pater*, p. 543.

⁴⁰ LIMC VIII/1, s.v. *Pan*, p. 928.

⁴¹ LIMC IV/1, s.v. *Sol*, p. 611.

⁴² LIMC IV/1, s.v. *Sol*, p. 601.

⁴³ LIMC IV/1, s.v. *Sol*, p. 744.

Pe reversul unui medalion dublu descoperit la *Apulum* (nr. cat. 21), apare o scenă în care putem să îi recunoaștem cu ușurință pe *Aesculapius* și pe fiica acestuia, *Hygea*. Divinitățile sunt dispuse față în față, zeul ținând în mâna dreaptă un baston pe care are înfășurat un șarpe, iar zeița ține o pateră cu care hrănește un alt șarpe. Întreaga scenă aparține Tipului C – *Asclepios bărbos*, Subtipul 3 – *În picioare*, Varianta b) *Reprezentări non-narative*, Subvarianta – *Sprrijinit pe piciorul stâng – tipul Eleusis*⁴⁴.

Un alt zeu care este figurat pe medalioane este *Serapis*, divinitatea egipteano-elenistică a sănătății, reprezentat în provincia discutată prin șapte tipare de medalioane. Pe două dintre ele, descoperite la Cristești (nr. cat. 18), și *Apulum* (nr. cat. 21), apare figurat numai în postura de bust simplu, orientat spre dreapta și purtând un *modius* pe cap, toate fiind încadrate în Tipul V – *Serapis fără Cerberus*, lipsindu-i ambele mâini, Subtipul D – *Bust*⁴⁵. Alte patru descoperite la Micăsasa (nr. cat. 16, 17), *Apulum* (nr. cat. 19) și *Arcobadara* (nr. cat. 20) ne prezintă o formă sincretică a divinității, având adăugat pe cap o cunună de raze, atribut al lui *Helios*, transformându-l în *Serapis/Helios*. Acest tip de reprezentare îl mai întâlnim și pe un opaiț descoperit pe teritoriul anticei *Carthago* (prov. *Africa Proconsularis*, azi Tunis, Tunisia)⁴⁶, datat în aceeași perioadă. Piesa este încadrată în Tipul G – *Forme particulare ale lui Serapis*, Subtip III – *Serapis/Helios*⁴⁷. Un al treilea tip de reprezentare a lui *Serapis* este în picioare, purtând pe cap un *calathos* și o coroană radiată și cu brațul stâng ridicat și sprijinit pe un sceptru care se încadrează în tipul Tipul B – *Serapis în picioare*, Subtipul II – *Serapis ținând un sceptru în mâna stângă iar cu mâna dreaptă coborâtă deasupra lui Cerber care este așezat la picioarele lui*. Din acest tip avem doar un singur exemplar descoperit la *Potaissa* (nr. cat. 22).

Minerva este figurată, pe două tipare și un medalion. Primul, un tipar dublu aparținând Tipului A – *Minerva singură, cap și bust*⁴⁸, descoperit la *Dierna* întâmplător (nr. cat. 25), o prezintă pe zeiță bust pe avers, purtând un coif și o cuirasă ornată cu chipul Meduzei. Iar în al doilea încadrat în Tipul B – *Minerva singură stând în picioare, tipuri diverse*⁴⁹, apărută în castrul de la *Acidava* (nr. cat. 23), zeiță este în picioare, poartă un coif pe cap și ține în mâna dreaptă o lance, iar în cea stângă un scut. O reprezentare similară este și cea descoperită la *Romula* (nr. cat. 24), numai că este fragmentară. Toate piesele sunt datate în secolul al III-lea p. Chr.

Isis apare într-un singur tipar de medalion (nr. cat. 27), descoperit în centrul ceramic de la Micăsasa, ea fiind înfățișată cu părul pieptănat cu cărare pe mijloc, purtând pe cap două coarne de vacă care înconjoară un disc solar, iar în dreapta este

⁴⁴ LIMC II/1, s.v. *Asklepios*, p. 882.

⁴⁵ LIMC VI/1, s.v. *Sarapis*, p. 674.

⁴⁶ Deneauve 1969, p. 215, nr. 1068, pl. 97.

⁴⁷ LIMC VI/1, s.v. *Sarapis*, p. 687.

⁴⁸ LIMC II/1, s.v. *Minerva*, p. 1076.

⁴⁹ LIMC II/1, s.v. *Minerva*, p. 1081.

însoțită de un *sistrum*. Piesa aparține Tipului I – *Isis singură*, Subtipul C – *Bust al lui Isis*, Varianta 2 – *Fără nod isiac*⁵⁰.

Un singur tipar întreg de mici dimensiuni, descoperit la *Porolissum* (nr. cat. 546), care reprezintă o divinitate tronând, ținând în brațe un copil, nu a putut fi identificată datorită calității desenului publicat. Putem presupune, cu rezerve ca ar putea fi vorba de *Isis* care îl ține în brațe pe *Harpokrates*; descoperirea unei statuete cu același subiect tot la *Porolissum* (nr. cat. 26) ar putea fi un argument în acest sens.

Zeița agriculturii, *Ceres*, apare înfățișată pe două tipare de medalioane, descoperite la *Apulum* (nr. cat. 29) *Tibiscum* (nr. cat. 28), reprezentările sunt identice, divinitatea fiind în picioare, sprijinită cu mâna dreaptă de un toiag și semănând cereale cu cealaltă, ele aparțin de Tipul A – *Ceres singură*, Subtipul 2 – *Stând în picioare*⁵¹.

Și zeița primăverii *Aestas* se pare că este figurată printr-un tipar fragmentar descoperit la *Sucidava* și inscripționat cu numele acesteia (nr. cat. 30).

Reprezentările lui *Septimius Severus*, copiate fără nici o îndoială de pe monede, apar pe două tipare, unul de la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (nr. cat. 33), care îl înfățișează pe împărat împreună cu soția sa *Iulia Domna* și celălalt de la *Porolissum* (nr. cat. 32) în care acesta apare bust, cu părul și barba bogate și îmbrăcat cu o armură.

Și activitățile sportive erau figurate pe medalioane. Astfel, pe trei tipare descoperite la *Napoca* (nr. cat. 34), *Porolissum* (nr. cat. 35) și *Micăsasa* (nr. cat. 35) apar lupte de gladiatori, din care am identificat drept clase de gladiatori, un *thraex* și un *murmillio*. Pe un tipar de medalion descoperit la *Apulum* (nr. cat. 38) este reprezentat un câștigător al curselor de cai care conduce într-un tur de paradă o *quadriga*. Este înconjurat de câteva litere, care sunt probabil inițialele numelui. O reprezentare identică pe un medalion ceramic aplicat pe un vas, datat la sfârșitul secolului al II-lea – începutul secolului al III-lea p. Chr, a fost descoperită la *Lugdunum* (prov. *Gallia Lugdunensis*, azi Lyon, Franța)⁵². Câștigătorul este încadrat de o inscripție care indică faptul că acesta era în echipa verzilor. Încă două tipare au fost descoperite tot la *Apulum* cu aceeași scenă, numai lipsite de litere (nr. cat. 39, 40).

La Locusteni (com. Daneți, jud. Dolj), într-un mormânt de incinerare, a fost descoperit un medalion cu o scenă similară (nr. cat. 43), inițial interpretat ca o reprezentare a zeului Sol. Totuși, noi considerăm că înfățișează un câștigător al unei curse de care, deoarece lipsește cununa de raze, atribut caracteristic zeului. De asemea și la *Porolissum* mai apare o piesă fragmentară din care se poate distinge figura unui conducător de care (nr. cat. 41).

⁵⁰ LIMC V/1, s.v. *Isis*, p. 771.

⁵¹ LIMC IV/1, s.v. *Ceres*, p. 896.

⁵² McClees, Alexander 1933, pp. 106-108, fig. 133.

În categoria scenelor erotice am încadrat 6 reprezentări, descoperite la *Apulum* (nr. cat. 43), *Romula* (nr. cat. 44-46), *Aquae* (nr. cat. 42) și pe reversul unui tipar dublu de la *Dierna* (nr. cat. 25). Pe aceste piese este reprezentată o singură scenă, cu excepție medalionului de la *Apulum*, pe care întâlnim patru scene dispuse pe două registre. O piesă interesantă este și cea de la *Dierna* care prezintă o scenă în care un gladiator ține un trident în mână (*retiarius*) pe care îl îndreaptă amenințător spre o femeie nudă.

Pe lângă inscripțiile ocazionale, regăsite pe spatele sau chiar pe suprafața activă a tiparelor, întâlnim trei cazuri în care acestea joacă rolul principal în decorarea pieselor. Este vorba de un medalion, descoperit la *Alburnus Maior* (nr. cat. 47), pe suprafața căruia a fost aplicată o inscripție cu caractere grecești, închinată lui *Sarapis*, un tipar descoperit la *Porolissum* (nr. cat. 48) cu o inscripție cu caractere latine, dedicată mai multor zei și unul ilizibil (nr. cat 49).

Animalele sunt redată pe medalioane într-un număr mult mai mic decât în cazul statuetelor, fiind vorba numai de patru scene: un mistreț descoperit la *Drobeta* (nr. cat. 50), dedicat probabil unei divinități a primăverii; doi șerpi pe un tipar de la *Porolissum* (nr. cat. 51), legați de cultul divinităților sănătății; un mic medalion descoperit în așezarea de la Sângeorgiu de Câmpie (nr. cat. 52), cu reprezentarea unei bufnițe, atribut al zeiței *Minerva* și un vultur reprezentat pe reversul unui medalion dublu descoperit la *Tibiscum* (nr. cat. 28), legat de cultul lui *Iuppiter*.

Dintre cele 6 piese fragmentare (nr. cat. 53-58), care nu au putut fi încadrate în altă categorie, datorită stării de fragmentare, numai trei tipare prezintă un oarecare interes. Unul de la *Sucidava* (nr. cat. 56), care înfățișează un personaj care ar putea fi o zeitate și unul, găsit la Cristești (nr. cat. 57), este interesant deoarece reprezintă o scenă în care apar copitele unor cai care ar putea fi reprezentări ale cavalerilor danubieni.

1⁵³. Tipar cu reprezentarea lui *Mars*.

Figura 3/a

Prov.: *Napoca* (Cluj-Napoca, jud. Cluj).

Loc.: MNIT, inv. I 7486.

⁵³ Fiecare piesă a catalogului a fost înregistrată în funcție de modelul *Corpus Signorum Imperii Romani*. Descrierea pieselor s-a efectuat din poziția lor, nu din punctul de privire al privitorului, în cazul tiparelor descrierea fiind făcută după mulaj. Abrevierile folosite în catalog sunt: h = înălțime; L = lungime; l = lățime; gr = grosime; d = diametru; inv = număr de inventar; LN = Locație Necunoscută de păstrare; CSIAT = Centru de Studii de Istorie și Arheologie Timișoara; MAS = Muzeul de Arheologie, Sarmizegetusa; MBT = Muzeul Banatului Timișoara; MJA = Muzeul Județean Argeș, Pitești; MJERG = Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță, Caransebeș; MJIAZ = Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău; MJM = Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș; MNIR = Muzeul Național de Istorie a României, București; MNIT = Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj; MNUAI = Muzeul Național al Unirii Alba Iulia; MO = Muzeul Olteniei, Craiova; MR = Muzeul Romanășului, Caracal; MRPF = Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta Turnu-Severin; MBorMis = Muzeul Borsod-Miskolczi (Miskolc, Ungaria).

Christescu 1929, pl. V, fig. 1; *Civiltà* 1970, p. 169, E 105; Miclea Florescu 1980, nr. 177; *Capodopere* 1995, p. 17, nr. 107; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 25, fig. 6/4; Rusu-Bolindeț 2004, p. 322, pl. II/1; Rusu-Bolindeț 2007, p. 40, pl. XII/1 Ungurean 2008, p. 163, nr. 87.

Stare de conservare: bună.

D: 13 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Tipul III– *Mars în provinciile nord-vestice (Gallia, Germania, Britannia)*, editat de G. Bauchhenß, Subtipul U – *Mars ca zeu roman*, Varianta 3 – *Reprezentări în afara tipurilor U/P/C*.

Mars îmbrăcat cu o *lorica squamata* și purtând un coif decorat cu pană și motive complexe. Zeul este redat cu barba stufoasă, părul buclat și trăsături masculine. Pe suprafața tiparului el privește spre stânga unde a fost modelat un motiv vegetal.

A doua jumătate a secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

2. Tipar cu reprezentarea lui *Mars*.

Figura 3/b

Prov.: *Apulum* (Alba Iulia, jud. Alba).

Loc.: MNUAI

Moga 1978, p. 163, nr. 1, fig. 3; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 16, fig. 4/4; IDR III/6, p. 227, nr. 424, fig. 421; Ungurean 2008, p. 154, nr. 50 și 51 (aceeași piesă); Timofan 2019, p. 39.

Stare de conservare: fragmentară, piesa este ruptă pe trei laturi, numai într-un colț mai putem observa chenarul care încadra medalionul

L:12 cm, l: 8 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Tipul II – *Monumente romane de la mijlocul republicii, până în imperiul târziu*, Subtipul N – *Mars, Victoria și/sau un împărat pe monede și geme*, Varianta - *Victoria încoronând-ul pe împărat de față cu Mars*.

Scenă războinică, în centru zeul *Mars*, redat bust, cu barbă, purtând un coif cu pană și încadrat de un scut și o lance. În dreapta zeului a fost reprezentată *Victoria*, iar în stânga este figura unui tânăr împărat, scena este încadrată de motive vegetale și câteva litere:

Moga 1978: V. G. O. M. (?).

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

3. Tipar cu reprezentarea lui *Mars*.

Figura 3/c

Prov.: *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin). Descoperit în imediata apropiere a zidului castrului mare, lângă o amenajare a ceea ce pare a fi un ponton, în anul 2003.

Loc.: CSIAT, inv. 18/2003.

Balaci-Crînguș, Regep 2009, p. 114, pl. II/1-2.

Stare de conservare: fragmentară, jumătate din piesă lipsește.

D: 9,8 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică, conține degresant (mică);;

Scenă reprezentând în centru un bărbat îmbrăcat cu o cuirasă și purtând un scut, care poate fi identificat cu *Mars*, iar în stânga și în dreapta apar niște motive care nu pot fi identificate.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

4. Medalion cu reprezentarea lui *Mercurius*.

Figura 3/d

Prov.: *Romula* (Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt). Descoperit pe latura de sud a fortificației centrale, în anul 1966.

Loc.: LN.

Popilian 1976, p. 177, nr. 302; Popilian 1997, p.13, pl. 19/1; Cioflan 1985, p. 63; Tătulea 1994, fig. 25/2; Bondoc, Dincă, 2005, p. 128, nr. 123; Cociș, Ruscu 1995, p. 123, nr. 5, fig. 1/5; Ungurean 2008, p. 210, nr. 304.

Stare de conservare: fragmentară, se păstrează numai medalionul și un fragment din peretele vasului.

D: 5,7 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică; turnare în tipar monovalv.

Tipul – *Mercurius singur*, Subtipul IV – *Geme*, Varianta B – *Mercurius redat în totalitate*.

Scenă asemănătoare cu nr. 5, zeul călărește un berbec, bine reprezentat în comparație cu el. Acesta are mâna dreaptă ridicată în care ține punga cu bani, iar pe spate ține caduceul de care are agățată o desagă.

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

5. Tipar cu reprezentarea lui *Mercurius*.

Figura 3/e

Prov.: *Porolissum* (Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj). Descoperit în sectorul amfiteatrului, identificat ca aparținând de faza a doua a amfiteatrului, în anul 1983.

Loc.: MJIAZ, inv. CC 1470/1983.

Tamba, Matei 1990-1991, p. 222, nr. 2, fig. 2a-d; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 28, fig. 7/3a-b; Ungurean 2008, p. 184, nr. 194; Deac 2022, p. 234, taf. II.

Stare de conservare: fragmentară, formată din trei fragmente actualmente lipite, iar o zonă în care se afla capul animalului lipsește.

D: 11 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Tipul – *Mercurius singur*, Subtipul IV – *Geme*, Varianta B – *Mercurius redat în totalitate*.

Mercurius călărind un berbec, acesta este aproape gol, purtând doar pe spate o mantie, are mâna stângă ridicată în aer, în care ține punga cu bani. Scena este încadrată de un simbol vegetal de formă circulară, iar pe spate are o inscripție

făcută în pasta crudă, cu scrierea cursivă, din păcate este indescifrabilă, probabil desemna numele meșterului care a produs obiectul.
158-200 p. Chr.

6. Tipar cu reprezentarea unui *Thiasos*.

Figura 4/a

Prov.: *Napoca* (Cluj-Napoca, jud. Cluj).

Loc.: MNIT, inv. V 722.

Christescu 1929, pl. V, fig. 2; Ruscu 1992, p. 132, fig. 6; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 26, fig. 7/1; Rusu-Bolindeț 2004, p. 322, pl. I/2; Rusu-Bolindeț 2007, p. 41, pl. XII/2; Ungurean 2008, p. 164, nr. 87a; *MicDicțDiv* 2012, p. 49; *Supply of ceramic* 2018, p. 50, nr. 114.

Stare de conservare: satisfăcătoare, muchia exterioară a piesei este ciobită deasupra reprezentării.

D: 13 cm, gr: 1,3 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Thiasos redându-l pe *Dionysos/Liber Pater* sau un acolit de-al acestuia, în picioare, purtând o bonetă pe cap, iar pe corp un *chiton* și un *himation* și în mână ținând un *thyrsus*. Acesta îl ajută pe unul dintre membrii alaiului său să ridice la gură un vas supradimensionat, umplut probabil cu vin din recipientul din fața sa. În registrul îndepărtat se află *Faunus* (?), redat cu picioarele sale de țap, sprijinindu-se de o amforă. De deasupra capului zeului pornesc câteva ramuri care se contopesc și acoperă tot registrul superior.

A doua jumătate a secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

7. Tipar cu reprezentarea lui *Dionysos/Liber Pater*.

Figura 4/b

Prov.: *Romula* (Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt).

Loc.: MR.

Popilian 1997, p. 13, fig. 18/3; Bondoc, Dincă 2005, p. 15, nr. 8; Ungurean 2008, p. 211, nr. 307.

Stare de conservare: fragmentară, se păstrează un sfert din piesă.

D: 9,3 cm; l = 1,3 cm.

Pastă fină, de culoare gri.

Tipul I – *Dionysos/Liber Pater* singur (eventual cu pantera), nefiind angajat într-o acțiune particulară, Subtipul A – *Dionysos/Liber Pater* tânăr stând în picioare, Varianta 2 – *Cu nebris*.

Dionysos/Liber Pater tânăr, înfățișat seminud, purtând pe spate o *nebris*, cu pieptul gol și abdomenul reliefat. Zeul are părul tuns scurt, prins cu o bentiță, ochii mari, nasul ascuțit și gura mică. Acesta ține cu mâna dreaptă un *thyrsus*, deasupra căruia se observă câteva boabe de struguri, iar deasupra capului apare un motiv vegetal.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

8. Medalion cu reprezentarea lui *Dionysos/Liber Pater*.

Figura 4/c

Prov.: *Apulum* (Alba Iulia, jud. Alba). Pe teritoriul *municipium Septimium Apulense*. Într-o groapă situată în zona extra-murană nordică, în anul 2020.

Loc.: MNUAI.

Ota *et alli* 2021, p. 361, nr. 9.

Stare de conservare: fragmentară, partea superioară a medalionului lipsește.

L: 6,3 cm; l: 6,1 cm.

Pastă roșie-cărmăzie, de bună calitate, cu angobă roșie.

Tipul I – *Dionysos/Liber Pater* singur (eventual cu pantera), nefiind angajat într-o acțiune particulară, Subtipul A – *Dionysos/Liber Pater* tânăr stând în picioare, Varianta 2 – Cu *nebris* Scena este încadrată de un chenar cu margini laterale duble, arcuite spre interior. *Dionysos/Liber Pater* este înfățișat seminud, stând în picioare și ușor aplecat spre stânga. Zeul poartă pielea unei pantere (*nebris*), ține *thyrsos*-ul în mâna stângă, iar în cea dreaptă un *kantharos* cu vin, din care toarnă în gura panterei așezate lângă piciorul său drept.

Secolul al III-lea p. Chr.

9. Medalion cu reprezentarea lui *Dionysos/Liber Pater*.

Figura 4/d

Prov.: *Apulum* (Alba Iulia, jud. Alba). Pe teritoriul *municipium Septimium Apulense*. Într-o groapă situată în zona extra-murană nordică, în anul 2020.

Loc.: MNUAI.

Ota *et alli* 2021, p. 361, nr. 11.

Stare de conservare: fragmentară, o treime din partea superioară lipsește.

L: 6,9 cm; l: 6,7 cm.

Pastă roșie-cărmăzie, de bună calitate, cu angobă roșie.

Tipul I – *Dionysos/Liber Pater* singur (eventual cu pantera), nefiind angajat într-o acțiune particulară, Subtipul A – *Dionysos/Liber Pater* tânăr stând în picioare, Varianta 2 – Cu *nebris*

Dionysos/Liber Pater, este înfățișat într-un medalion circular. Acesta este reprezentat, seminud, stând în picioare, cu greutatea sprijinită pe piciorul stâng, în timp ce cel drept este îndoit și ușor adus înainte. Pielea unei pantere (*nebris*) îi acoperă coapsa dreaptă. În mâna dreaptă ține *thyrsos*-ul, iar în cea stângă un *kantharos* plin cu vin. În dreapta sa s-ar fi aflat, probabil, pantera, însă imaginea este deteriorată. Pe fundal, deși slab vizibile, se disting elemente vegetale asociate cultului dionisiac, precum vrejuri de viță-de-vie și ciorchini de struguri. În plan secund, în partea stângă, apare un alt personaj de dimensiuni mai mici, cel mai probabil parte din cortegiul dionisiac, însă din care se mai păstrează doar picioarele, cu piciorul stâng ușor îndoit.

Secolul al III-lea p. Chr.

10. Tipar cu reprezentarea lui *Pan/Faunus*.

Figura 4/e

Prov.: *Porolissum* (Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj). Descoperit într-o groapă menajeră, aparținând de locuința OL 1, în anul 1987.

Loc.: MJIAZ, inv. CC 1783/1987

Tamba, Matei 1990-1991, p. 224, nr. 5, fig. 5a-b; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 27, fig. 7/2; Ungurean 2008, p. 185, nr. 199.

Stare de conservare: fragmentară.

D: 9 cm.

Pastă fină, de culoare gălbuie

Tipul III – *Tipul standard greco-roman, în general singur*, Subtipul B – *Figurii*, Varianta i – *Stând în picioare*.

Fragment dintr-un tipar de medalion, în care se observă picioarele de țăp ale zeului *Pan/Faunus*, înconjurat de un motiv vegetal.

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

11. Medalion cu reprezentarea lui *Pan/Faunus*.

Figura 4/f

Prov.: *Drobeta* (Turnu-Severin, jud. Mehedinți). Descoperit în *thermae*, în anul 1973.

Loc.: MRPF.

Benea 1976, p. 59, nr. 2, fig. 4 (dreapta); Bărbulescu 1985, p. 97, nr. 134; Cociș, Ruscu 1995, p. 123, nr. 3, fig. 1/3; Stângă 1998, p. 84, pl. XXXIII/3; Ungurean 2008, p. 170, nr. 116.

Stare de conservare: fragmentară, piesa este formată din două fragmente actualmente lipite, iar partea de jos a reprezentării a fost ruptă.

D: 7 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică, cu angobă maronie.

Tipul III – *Tipul standard greco-roman, în general singur*, Subtipul B – *Figurii*, Varianta i – *Stând în picioare*.

Pan/Faunus stilizat, cu picioare de țăp și pectorali proeminenți, zeul orientat spre stânga, ține în mâna dreaptă un *pedum*, iar în cea stângă un *syrinx*.

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

12. Medalion cu reprezentarea unui *Satyrus*.

Figura 4/g

Prov.: Afrimești, com. Bârla, jud. Argeș. Descoperit pe malul pârâului Cotmeana, în 1980.

Loc.: MJA, inv. IV 3015

Cioflan 1984, p. 90.

Stare de conservare: bună.

D: 7 cm

Pastă fină, de culoare gălbuie, cu angobă de culoare maronie.

Reprezintă în relief chipul unui Satir, redat imberb, cu ochi migdalați și exagerați de mari, nasul mare și îndoit, pomeții obrazilor redați în relief și cu bărbia mult ieșită în exterior.

Secolul al III-lea p. Chr.

13. Medalion cu reprezentarea lui *Sol*.

Figura 4/h

Prov.: *Romula* (Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt).

Loc.: MNIR.

Sanie 1974-1974, p. 333, fig 2; Berciu, Petolescu, 1976, p. 56, nr. 64, pl. XXVIII/64; Petolescu 1977, p. 155, nr. 3; Cioflan 1985, p. 63; LIMC IV/1, p. 612, nr. 297; LIMC IV/2, p. 376, nr. 297; Ruscu 1992, p. 127, fig. 4; Cociș, Ruscu 1995, p. 123, nr. 4, fig. 1/4; Bondoc, Dincă 2005, p. 151, nr. 158; Ungurean 2008, p. 211, nr. 308.

Stare de conservare: fragmentară, chenarul care încadra scena este rupt în trei părți, o parte din semne fiind rupte.

D: 6 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică

Tipul F – *Sol cu alte divinități*, Subtipul e) – *Cu semnele zodiacale*.

Sol înfățișat în *quadriga* sa, înconjurat de cele 12 semne zodiacale. Zeul este redat schematic, dar se observă în mâna stângă un bici cu care conduce atelajul. Dintre semnele zodiacale rămase, în sens invers acelor de ceasornic sunt: Peștii, Racul, Leul și Fecioara.

Sfârșitul secolului al II-lea - prima jumătate a secolului al II-lea p. Chr.

14. Tipar cu reprezentarea lui *Sol*.

Figura 4/i

Prov.: *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin). Descoperit în așezarea civilă.

Loc.: MBT.

Sanie 1974-1975, p. 333; Cociș *et al.* 1989, p. 247, nr. 1, pl. I/1; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 22, fig. 6/1; Ungurean 2008, p. 175, nr. 141; *Zei Tangibili* 2022, p. 71.

Stare de conservare: fragmentară, formată din trei fragmente actualmente lipite, iar spatele reprezentării care includea carul și roțile lipsește

D: 13 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Tipul A – *Sol singur*, Subtipul g) – *Cu quadriga sa din perspectivă*.

Sol împodobit cu coroana sa de raze conducând o *quadriga*, el are mâna stângă ridicată în care ține biciul, iar cu cea dreaptă ține hăturile reprezentate prin trei incizii, caii sunt extrem de stilizați, acesta nu mai păstrează o altă caracteristică.

Secolul al III-lea p. Chr.

15. Tipar cu reprezentarea lui *Hercules*

Figura 4/j

Prov.: *Romula* (Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt). Descoperit în cartierul ceramic, din sectorul *villa suburbana*, în anul 1992.

Loc.: LN.

Popilian 1997, p. 13, fig. 18/2; Bondoc, Dincă 2005, p. 143, nr. 145; Popilian 2006, p. 416, nr. 29, pl. VI/29.

Stare de conservare: fragmentară, două treimi din piesă au fost distruse, incluzând brațele și capul personajului.

h: 14 cm.

Pastă fină, de culoare brună.

Tipul I – *Herakles singur*, Subtipul C – *Clasic greco-roman*, Varianta 2 – *În picioare*, Subvarianta a) – *Cu mâna dreaptă pe bătă*.

Partea inferioară a unei scene în care apare Hercules, acesta este redat în picioare nud, ținând cu mâna dreaptă bătă și înconjurat de simboluri ale muncilor sale, merele din grădina Hesperidelor în partea dreaptă, capul leului din *Nemea* în spate și coarnele căprioarei din *Ceryneia* în stânga.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

16. Tipar cu reprezentarea lui *Serapis*.

Figura 4/k

Prov.: Micăsasa, com. Micăsasa, jud. Sibiu. Descoperit în dărâmătura cuptorului 3 din 1994.

Loc.: MNIT, inv. V 47282.

Mitrofan 1994, p. 536; Mitrofan 1995, p. 9, pl. 11/1; *Micăsasa* 1996, p. 12, nr. 108; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 12; Ungurean 2008, p. 177, nr. 154; Deac 2020, p. 122, fig. 1a-b.

Stare de conservare: fragmentară, muchia exterioară a piesei este ciobită din loc în loc.

D: 10 cm

Pastă semifină de culoare roșiatică.

Tipul V – *Serapis fără Cerberus*, *lipsindu-i ambele mâini*, Subtipul D – *Bust*.

Serapis înfățișat bust, privind spre stânga, îmbrăcat cu o tunică și purtând pe cap un *modius*. Reprezentarea este încadrată de un cerc decorat cu motive ovale, piesa este posibil să fi fost folosită la imprimarea pâinii.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

17. Tipar cu reprezentarea lui *Serapis*.

Figura 5/a

Prov.: Micăsasa, com. Micăsasa, jud. Sibiu. Descoperit într-un atelier ceramic.

Loc.: MNIT, inv. V 43843.

Mitrofan 1992, pp. 55- 61; *Micăsasa* 1996, p. 12, nr. 106, pl. XV/106; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 11, fig. 3/1a-b; Ungurean 2008, p. 177, nr. 155;

MicDicțDiv 2012, p. 79; Nicolae 2012, p. 130, fig. 1/1; Deac 2016, p. 61; Deac 2020, p. 123, fig. 2a-b; Piso 2021, p. 516, nr. 1; Deac 2022, taf. III/3.

Stare de conservare: fragmentară, muchia exterioară a piesei este ciobită din loc în loc.

D: 7 cm; gr: 1 cm.

Pastă fină, de culoare gri-roșiatică

Tipului G – *Forme particulare ale lui Serapis*, Subtip III – *Serapis/Helios*.

Reprezentare similară cu nr. 536, *Serapis* bust, privește spre stânga, poartă pe cap un *modius* și este înconjurat de o cunună de raze. Pe spate s-a găsit o inscripție cu numele meșterului:

Deac 2016: *[SI]N MYRI[N]*

Sigiliul lui *Myrinus*

A doua jumătate a secolului al II-lea-prima jumătate a secolului al III-lea p. Chr.

18. Tipar cu reprezentarea lui *Serapis*.

Figura 5/b

Prov.: Cristești, com. Cristești, jud. Mureș. Descoperit într-un atelier ceramic, din așezarea civilă.

Loc.: MJM, inv. 551.

Popa 1965, p. 231, fig. 1; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 13, fig. 3/2; Husar, Man 1998, p. 74, pl. III/7; Ungurean 2008, p. 168, nr. 108; Man 2010, p. 102, nr. 2, pl. 2/ 4; Man 2011, p. 150, nr. 2, pl. XCI/2; Nicolae 2012, p. 130, fig. ½; Podvin 2014, p. 123, nr. 9.

Stare de conservare: fragmentară, muchia exterioară a piesei este ciobită în diferite locuri.

D: 11,8 cm; gr: 1,2 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică, acoperit cu angobă maronie.

Tipul V – *Serapis fără Cerberus*, lipsindu-i ambele mâini, Subtipul D – *Bust*.

Serapis bust, reprezentat similar ca celelalte piese din Dacia, zeul privește spre stânga, pe cap poartă un *modius*, are părul bogat, prins cu o bentiță și este îmbrăcat cu un *chiton*.

Sfârșitul secolului al II-lea - Începutul secolului al III-lea p. Chr.

19. Tipar cu reprezentarea lui *Serapis*.

Figura 5/c

Prov.: *Apulum* (Alba Iulia, jud. Alba). Descoperit pe teritoriul Colonia Aurelia *Apulensis*, în sanctuarul lui *Liber Pater*.

Loc.: MNUAI

Deac, Varga 2014, fig. 11; Podvin 2014, p. 123, nr. 8; Egri 2018, p. 122, fig. 9/3.

Stare de conservare: fragmentară, partea superioară stângă este ciobită.

D: 9 cm.

Pastă fină de culoare cărămizie.

Tipul V – *Serapis fără Cerberus*, lipsindu-i ambele mâini, Subtipul D – *Bust*.

Bustul lui *Serapis* este redat într-un stil asemănător celorlalte reprezentări din Dacia. Zeul privește spre stânga, purtând pe cap un *modius*. Părul său bogat este prins cu o bentiță, iar veșmântul său este un chiton. Deasupra capului sunt redată ghirlande. La stânga de zeu este redată o pasăre.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

20. Tipar cu reprezentarea lui *Serapis*.

Figura 5/d

Prov.: *Arcobadara* (Ilișua, com. Uriu, jud. Bistrița-Năsăud).

Loc.: MNIT.

Christescu 1929, pl. III, fig. 1; Sanie 1974-1975, p. 333; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 23, fig. 6/3; Ungurean 2008, p. 173, nr. 129a; Podvin 2014, p. 123, nr. 11;

Stare de conservare: fragmentară.

D: 11 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Tipul V – *Serapis fără Cerberus, lipsindu-i ambele mâini*, Subtipul D – *Bust*.

Fragment dintr-un tipar înfățișând capul zeului, înconjurat de cununa de raze.

Sfârșitul secolului al II-lea - prima jumătate a secolului al III-lea p. Chr.

21. Tipar dublu cu reprezentarea lui *Serapis/ Aesculapius și Hygea*.

Figura 5/e

Prov.: *Apulum* (Alba Iulia, jud. Alba). *Passim*.

Loc.: MNUAI, inv. R 2635.

Popa 1959, p. 469-475, fig. 1 a-b; Popa 1965, p. 232, fig. 2; Moga 1978, p. 164, nr. 3, fig. 5 a-b; *Capodopere* 1995, p. 17, nr. 110; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 14, fig. 3/3, 4/1; Ota 2005 p. 198, fig. 3; Ungurean 2008, p. 155, nr. 53; *Coroplastica* 2011, p. 94, nr. 138; Nicolae 2012, p. 130, fig. 1/3. Deac, Varga 2014, p. 15, fig. 10; Podvin 2014, p. 122, nr. 7; Egri 2018, fig. 9/1; Timofan 2019, p. 71; *Zeii Tangibili* 2022, p. 94-95.

Stare de conservare: fragmentară, partea inferioară a reprezentării care includea și umerii lui *Serapis* lipsește.

D: 11 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică, arză secundar.

Avers: Tipul V – *Serapis fără Cerberus, lipsindu-i ambele mâini*, Subtipul D – *Bust*.

Revers: Tipul C – *Asclepios bărbos*, Subtipul 3 – *În picioare*, Varianta b) *Reprezentări non-narative*, Subvarianta – *Sprijinit pe piciorul stâng – tipul Eleusis*.

Tipar dublu, pe avers este reprezentat *Serapis* bust, în ipostaza consacrată pentru piesele din Dacia, ceva mai stilizat decât altele, acesta privește spre stânga, poartă un *chiton* și un *modius* pe cap înconjurat de motive vegetale. Pe revers apare *Aesculapius* acompaniat de *Hygea*. Zeița este în picioare, dispusă pe partea stângă, iar zeul de asemenea în picioare pe cea dreaptă, între ei găsim un altar împodobit. *Aesculapius* seminud, poartă un *himation* și un *lemniscus* pe cap și o

privește pe zeiță. În mâna dreaptă ține un baston de care este înfășurat un șarpe. *Hygea* ține într-o mână *patera* și hrănește alt șarpe.
Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

22. Tipar cu reprezentarea lui *Serapis*.

Figura 6/a

Prov.: *Potaissa* (Turda, jud. Cluj)

Loc.: MBorMis

Alföldi 1945, p. 73; Tran tam Tinh 1983, IB 46, 121; Podvin 2014, p. 122, nr. 6.

Stare de conservare: foarte bună.

D: 15 cm

Pastă fină de culoare roșiatică.

Tipul B – *Serapis* în picioare, Subtipul II – *Serapis* ținând un sceptru în mâna stângă iar cu mâna dreaptă coborâtă deasupra lui *Cerber* care este așezat la picioarele lui.

Serapis este reprezentat în picioare, ușor întors spre dreapta. Poartă pe cap un *calathos* și o coroană radiată. Brațul stâng este ridicat și sprijinit pe un sceptru abia vizibil, în timp ce brațul drept este coborât, sugerând că ține o pateră sau un cârmă. Pe fiecare parte a imaginii se află o ghirlandă decorativă.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

23. Tipar cu reprezentarea zeiței *Minerva*.

Figura 6/b

Prov.: *Acidava* (Enonești, com. Piatra-Olt, jud. Olt.). Descoperit în așezare.

Loc.: MO.

Popilian, Ciucă 1992, p. 24, fig. 2/3; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 15, fig. 4/2;

Popilian 1997, p. 16, fig. 39/3; Ungurean 2008, p. 170, nr. 117.

Stare de conservare: fragmentară, muchia exterioară a piesei este ruptă în câteva locuri.

D: 9,3 cm; gr: 0,8 cm

Pastă fină de culoare roșiatică.

Tipul B – *Minerva* singură stând în picioare, tipuri diverse.

Minerva înfățișată în picioare, purtând un *chiton* și un *himation*, pe cap un coif cu pană. Cu mâna dreaptă ține o lance, iar în stânga un scut oval cu un *umbo* proeminent.

Secolul al III-lea p. Chr.

24. Medalion cu reprezentarea zeiței *Minerva*.

Figura 6/c

Prov.: *Romula* (Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt).

Loc.: MO, inv. I 7481/4647.

Popilian 1997, p. 13, fig. 19/2; Bondoc 2005, p. 25, nr. 16; Bondoc, Dincă 2005, p. 99, nr. 84; Ungurean 2008, p. 211, nr. 305.

Stare de conservare: fragmentară, se păstrează jumătate din piesă.

D: 10 cm; gr: 1,5 cm.

Pastă de culoare roșiatică

Tipul B – *Minerva singură stând în picioare, tipuri diverse.*

Jumătatea inferioară a unei scene în care apare probabil Minerva, îmbrăcată într-un himation, cu lancea în mâna stângă și scutul în cea dreaptă, flancat de câteva plante.

Secolul al III-lea p. Chr.

25. Tipar dublu cu reprezentarea zeiței *Minerva*/Scenă erotică.

Figura 6/d

Prov.: *Dierna* (Orșova, jud. Mehedinți).

Loc.: MBT, inv. 2253.

Benea 1977, p. 161, nr. 1; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 17, fig. 4/3a-b; Ungurean 2008, p. 187, nr. 205; *Zei Tangibili* 2022, p. 170.

Stare de conservare: bună.

D: 11 cm; gr: 1,2 cm.

Pastă fină de culoare roșiatică.

Avers: Tipul A – *Minerva singură cap și bust.*

Tipar dublu, pe o latura apare *Minerva* reprezentată bust, purtând un coif cu pană și o cuirasă decorată cu chipul Meduzei, divinitatea privește spre stânga și este acompaniată de nelipsitele attribute: bufnița, scutul și lancea. Pe cealaltă latură sunt înfățișate, două personaje, un bărbat îmbrăcat într-o cuirasă și cu un trident în mână (probabil un *retiarius*) pe care îl îndreaptă amenințător spre femeie, aceasta este nudă și are piciorul stâng ridicat spre bărbat. În fundal apare un *cantharos* în registrul inferior și în cel superior șiruri de ghirlande.

Secolul al III-lea p. Chr.

26. Tipar cu posibila reprezentarea a lui *Isis* cu *Harpokrates*.

Figura 7/a

Prov.: *Porolissum* (Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj).

Loc.: MJIAZ, inv. CC 327/1960.

Gudea 1989, p. 510, nr. 14, pl. CV/14.

Stare de conservare: bună

D: 4,4 cm; gr: 1 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Divinitate neidentificată tronând, posibil *Isis*, aceasta ține în brațe un copil (*Harpokrates*) și are la picioare un câine.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

27. Tipar cu reprezentarea lui *Isis*.

Figura 7/b

Prov.: Micăsasa, com. Micăsasa, jud. Sibiu. Descoperit în interiorul camerei de alimentarea a cuptorului nr. 1, din 1992.

Loc.: MNIT, inv. V 47286.

Mitrofan 1995, p. 9, pl. 11/2; *Micăsasa* 1996, p. 13, nr. 110, pl. XV/110; Podvin 2014, p. 122, nr. 4; Deac 2016, p. 60; Deac 2020, p. 124, fig. 3a-b; Piso 2021, p. 518, nr. 2; Deac 2022, taf. III/2.

Stare de conservare: fragmentară, muchia exterioară a piesei este ciobită din loc în loc.

D: 8,4 cm.

Pastă

Tipul I – *Isis singură*, Subtipul C – *Bust al lui Isis*, Varianta 2 – *Fără nod isiac*.

Isis redată bust, cu părul bogat, pieptănat cu cărare, purtând un *chiton* și pe cap stilizat două coarne de vacă care înconjoară un disc solar. În dreapta ei apare un *sistrum*, simbol al zeiței, iar întreaga scenă este înconjurată de motive vegetale. Pe spatele medalionului apare o inscripție formată din nouă litere care aparține producătorului:

SINMY

RINI

Deac 2016: *si(g)n(aculum) Myrini*,

Sigiliul lui Myrinus

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

28. Tipar dublu cu reprezentarea lui *Ceres/Vultur*.

Figura 7/c

Prov.: *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin). Descoperit în așezare, în clădirea C.

Loc.: MJERG, inv. 12491.

Cociș *et al.* 1989, p. 248, nr. 4, pl. I/4-5; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 19, fig. 5/2a-b; Ungurean 2008, p. 175, nr. 140.

Stare de conservare: fragmentară, jumătate din piesă lipsește, inclusiv partea inferioară a vulturului și picioarele divinității.

D: 11 cm, gr: 1 cm

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Avers: Tipul A – *Ceres singură*, Subtipul 2 – *Stând în picioare*.

Tipar dublu, pe avers apare *Ceres*, redată identic ca în piesa anterioară, zeița este în picioare, privind spre dreapta, cu mâna stângă se sprijină de un sceptru, iar cu dreapta aruncă semințe în coșul sacru. Pe cealaltă latură apare un vultur cu aripile semi desfăcute, cu capul întors în dreapta, ținând în cioc o coroană, fiind flancat de două obiecte care nu pot fi identificate.

Sfârșitul secolului al II-lea - prima jumătate a secolului al III-lea p. Chr.

29. Tipar cu reprezentarea lui *Ceres*.

Figura 7/d

Prov.: Apulum (Alba Iulia, jud. Alba). Descoperită pe teritoriul *Municipium Septimium Apulense*.

Loc.: MNUAI, inv. R 2636.

Popa 1965, p. 233, fig. 3; Moga 1978, p. 164, nr. 2, fig. 4; Miclea, Florescu 1980, nr. 114; Capodopere 1995, p. 17, nr. 109; Cociș, Ruscu 1995 p. 124, nr. 18, fig. 5/1; Ungurean 2008, p. 154, nr. 52; Coroplastica 2011, p. 93, nr. 136; Egri 2018, fig. 9/2; Timofan 2019, p. 80, 81.

Stare de conservare: fragmentară, formată din două fragmente actualmente lipite, iar un fragment din dreapta personajului lipsește și a fost înlocuită din ghips

D: 11,9 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică, cu angobă de culoare brun-roșcată

Tipul A – *Ceres singură*, Subtipul 2 – *Stând în picioare*.

Ceres redată în picioare, întoarsă spre dreapta, purtând un *chiton* și un *himation*, cu mâna dreaptă ține un sceptru, iar cu cea stângă seamănă niște semințe într-un coș sacru, din care ies deja spice.

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

30. Tipar cu reprezentarea lui *Aestas*.

Figura 7/e

Prov.: *Sucidava* (Celei, jud. Olt).

Loc.: LN.

Popilian 1997, fig. 42/3.

Stare de conservare: fragmentară.

L: 6,6 cm, l: 4,9 cm, d_{aprox}: 11,2 cm

Pastă fină.

Fragment dintr-o scenă reprezentând un personaj îmbrăcat cu un veșmânt lung, care ține în lesă o felină (leu?). În registrul inferior, separat de către o linie dublă orizontală, s-a păstrat o dedicație: AESTAS.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

31. Tipar cu reprezentarea violului între *Marte* și *Rhea Silvia*.

Figura 7/f

Prov.: zona Banatului Montan

Loc.: MBT, inv. 6507

Benea 1977, p. 163, nr. 2; Rusu-Bolindeț, Botiș 2022, p. 514, p. VII; *Zei Tangibili* 2022, p. 44.

Stare de conservare: fragmentară, două treimi din piesă lipsesc.

D: 15 cm.

Pastă fină roșiatică

Întreaga scenă este încadrată de trei cercuri concentrice. O vestală nudă este îngenunchată pe piciorul stâng lângă un copac, având un *peplum* înfășurat în jurul

acestuia, care cade în falduri. Capul său este întors spre zeu, însă trăsăturile feței sunt slab conturate, doar ochii, marcați asimetric, fiind vizibili. Mâna dreaptă a vestalei se sprijină pe pieptul zeului, îmbrăcat în veșminte militare, inclusiv o lorica. Un *paludamentum* fluturând îi este prins pe umeri, iar capetele acestuia sunt ținute de un *putto*. Mâna sa stângă, ridicată, pare să fi susținut un scut.

Zeul este reprezentat în mișcare spre stânga, apropiindu-se de vestală. Capul său lipsește, iar mâna dreaptă, care probabil ținea o lance, nu s-a păstrat. Scena ilustrează un episod cunoscut din mitologia romană: vestala *Rhea Silvia*, care, unindu-se în taină cu zeul Marte, a dat naștere lui *Romulus* și *Remus*, fiind apoi întemnițată ca pedeapsă.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

32. Tipar cu portretul lui *Septimius Severus*.

Figura 7/g

Prov.: *Porolissum* (Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj). Descoperit într-o groapă menajeră, aparținând de locuința OL 1, în anul 1987.

Loc.: MJIAZ, inv. CC 1785/1987.

Tamba, Matei 1990-1991, p. 223, nr. 3, fig. 3a-b; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 21, fig. 5/4; Ungurean 2008, p. 184, nr. 195.

Stare de conservare: fragmentară, se păstrează partea inferioară a reprezentării.

D: 11 cm, gr: 1,5 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Fragment dintr-un tipar înfățișându-l pe *Septimius Severus* sub forma unui bust, îmbrăcat cu o toga și purtând barbă.

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

33. Tipar cu portretul lui *Septimius Severus* și *Iulia Domna*.

Figura 8/a

Prov.: *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara). Descoperit în zona templelor, secțiunea porticului.

Loc.: MAS, inv. 27881.

Cociș 1987, p. 175, nr. 1, fig. 1a-b; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 20, fig. 5/3; Ungurean 2008, p. 221, nr. 366a.

Stare de conservare: fragmentară, se păstrează un sfert din piesă, se păstrează exclusiv figurile personajelor.

D: 16 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Fragment dintr-un tipar înfățișându-i pe *Septimius Severus* și pe soția acestuia, *Iulia Domna*. Împăratul are părul bogat și barbă, iar împărăteasa părul strâns în coc.

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

34. Tipar cu înfățișarea unei lupte de gladiatori.

Figura 8/b

Prov.: *Napoca* (Cluj-Napoca, jud. Cluj). Descoperit într-o clădire în oraș.

Loc.: MNIT.

Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 31, fig. 9/1; Rusu-Bolindeț 2004, p. 323, pl. II/1;

Rusu-Bolindeț 2007, p. 41, pl. XII/3; Ungurean 2008, p. 164, nr. 87b.

Stare de conservare: fragmentară, două treimi din piesă a fost distrusă.

D: 13 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Tipul

Fragment reprezentând gladiatori luptându-se, dintre oponenti s-a păstrat numai unul în partea stângă. Acesta, cel mai probabil, un *murmillio*, este redat într-o atitudine defensivă, are un coif cu panaș, ține cu mâna dreaptă un *gladius*, iar cea stângă o are ridicată, fără scut, acesta fiind căzut la picioare.

A doua jumătate a secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

35. Tipar cu înfățișarea unei lupte de gladiatori.

Figura 8/c

Prov.: *Porolissum* (Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj). Descoperit într-o groapă menajeră, aparținând de locuința OL 1, în anul 1987.

Loc.: MJIAZ, inv. CC 1785/1987.

Tamba, Matei 1990-1991, p. 221, nr. 1, fig. 1a-b; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 30, fig. 9/2; Ungurean 2008, p. 185, nr. 196.

Stare de conservare: fragmentară, zona deasupra luptătorilor lipsește

D: 7 cm.

Pastă fină, de culoare galbenă.

Scenă de luptă între gladiatori redați în mișcare, piesa reprezintă un *thraex* situat în partea dreaptă cu scutul mic rectangular ținut în mâna stângă și *sica*, ținut cu mâna dreaptă, luptându-se cu un *murmillio* (?), care are scutul mai mare, ținut cu mâna dreaptă ridicată deasupra capului, pentru a se apăra și un *gladius* în mâna stângă.

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

36. Tipar cu înfățișarea unei lupte de gladiatori.

Figura 8/d

Prov.: Micăsasa, com. Micăsasa, jud. Sibiu. Descoperit în dărâmătura cuptorului 3 din 1994.

Loc.: MNIT, inv. V 47284.

Mitrofan 1994, p. 536; Mitrofan 1995, p. 9, pl. 11/3; *Micăsasa* 1996, p. 13, nr. 112.

Stare de conservare: fragmentară, muchia exterioară și ornamentele circulare ale piesei lipsesc.

D: 9,8 cm.

Pastă fină de culoare roșiatică

Personaj stilizat, redat într-o atitudine ofensivă, purtând pe cap un coif, pe mâna dreaptă apărătoare și mâna stângă ridicată deasupra capului. Cel mai probabil avem de-a face cu un gladiator.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

37. Medalion cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care.

Figura 8/e

Prov.: Locusteni, com. Daneți, jud. Dolj. Descoperit într-un mormânt de incinerare (M 117), acoperind urna funerară, în anul 1973.

Loc.: MO, inv. I 29580.

Sanie 1974-1975, p. 333; Berciu, Petolescu 1976, p. 56, nr. 65, pl XXVIII/65; Popilian 1980, p. 70, nr. 3, pl. XVIII; Ruscu 1992, p. 128, fig. 5; Cociș, Ruscu 1995, p. 123, nr. 9, fig. 2/3; Bondoc 2005, p. 16, nr. 8; *OltRom* 2006, p. 67, nr. 5; Ungurean 2008, p. 176, nr. 144; Popilian, Bondoc 2014, p. 136.

Stare de conservare: fragmentară, medalionul se păstrează întreg, dar din vas nu au mai rămas decât câteva fragmente.

D: 7 cm.

Pastă fină, de culoare gălbuie

Perete de vas pe care a fost aplicat un medalion în care a apare câștigătorul unei curse de care în *quadriga*, identificat greșit ca fiind *Sol*, acesta are mâna dreaptă ridicată în care ține biciul cu care conduce atelajul, iar cu cea stângă ține hățurile.

Începutul secolului al III-lea p. Chr.

38. Tipar cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care.

Figura 8/f

Prov.: *Apulum* (Alba Iulia, jud. Alba). Descoperit pe teritoriul *Colonia Aurelia Apulensis*, în sanctuarul lui *Liber Pater*.

Loc.: MNUAI

Ruscu 1992, p. 125, fig. 1; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 29, fig. 8/1a-b; IDR III/6, p. 227, nr. 423, fig. 420; Ungurean 2008, p. 155, nr. 54.

Stare de conservare: fragmentară, o parte din muchia exterioară și din cercurile care încadrau reprezentarea chiar în zona copitelor lipsește

D: 12,2 cm, gr: 2 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Câștigătorul unei curse de care, acesta este redat în *quadriga* sa, cu mâna dreaptă ridicată, în care ține o cunună și biciul, iar cu cea stângă strânge la piept câteva ramuri de palmier. Personajul este flancat de câteva litere dispuse în jurul său:

Egri 2011: GENII V[OTUM]

S[OLVIT] NI[CA] LO[GISMVS]

A doua jumătate a secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

39. Tipar cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care.

Figura 8/g

Prov.: *Apulum* (Alba Iulia, jud. Alba). Descoperit pe teritoriul *Colonia Aurelia Apulensis*, în sanctuarul lui *Liber Pater*.

Loc.: MNUAI

Egri 2018, p. 122, fig. 9/4; Egri 2020, p. 225, fig. 2.

Stare de conservare: partea superioară a scenei lipsește, se pot observa doar niște picioare de cai.

Dreconstituit: 10,5 cm; gr: 1,5 cm.

Pastă fină roșiatică

Identic cu numărul 39 și 38.

Sfârșitul secolului al III-lea p. Chr.

40. Tipar cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care.

Figura 9/a

Prov.: *Apulum* (Alba Iulia, jud. Alba). Descoperit pe teritoriul *Colonia Aurelia Apulensis*, în sanctuarul lui *Liber Pater*.

Loc.: MNUAI

Egri 2020, p. 225, fig. 3.

Stare de conservare: capul conducătorului de care și o parte din picioare lipsesc.

Dreconstituit: 10,5 cm; gr: 1,5 cm.

Pastă fină roșiatică

Identic cu numărul 39 și 38.

Sfârșitul secolului al III-lea p. Chr.

41. Tipar cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care.

Figura 9/b

Prov.: *Porolissum* (Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj). Descoperit în castrul de la Pomet, zona *praetorium*, în anul 1980.

Loc.: MJIAZ, inv. CC 141/1980.

Tamba, Matei 1990-1991, p. 223, nr. 4, fig. 4a-b; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 36, fig. 9/5; Ungurean 2008, p. 185, nr. 197.

Stare de conservare: fragmentară, se păstrează un sfert din piesă.

D: 14 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Fragment dintr-un tipar reprezentând un personaj masculin îmbrăcat cu un *chiton*, privind în dreapta.

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea p. Chr.

42. Tipar care înfățișează o scenă erotică.

Figura 9/c

Prov.: *Aquae* (Cioroiul Nou, com. Cioroiași, jud. Dolj). Descoperit în anul 1959.

Loc.: MO, inv. I 7482/13639.

Tudor 1962, p. 550, nr. 3, fig. 3; IDR II, p. 86, nr. 156; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 40; Popilian 1997, pl. 43/3a-b; Bondoc 2005, p. 11, nr. 4; Ungurean 2008, p. 163, nr. 85; Deac 2022, taf. III/4.

Stare de conservare: fragmentară, jumătate din piesă a fost distrusă.

D: 7,8 cm, l: 1,2 cm.

Pastă fină, de culoare neagră.

Scenă erotică, foarte schematică, se distinge o femeie nudă, stând deasupra unui partener, aplecată puțin în față, sprijinindu-se cu mâna stângă. Din partener a mai rămas doar un fragment din picioare. Cuplul este așezat pe un pat sau o canapea. Pe reversul tiparului este o inscripție făcută în pasta crudă, cu caractere cursive, probabil desemnând numele artizanului care a realizat piesa:

IDR II: IVLICTH.....

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

43. Medalion care înfățișează o scenă erotică.

Figura 9/d

Prov.: *Apulum* (Alba Iulia, jud. Alba). Descoperit în necropola de pe Dealul Furcilor.

Loc.: MNUAI, inv. R 2637.

Borza 1943-1945, p. 372-374; Cociș, Ruscu 1995, p. 123, nr. 8, fig. 2/2 Sonoc, Rodean 2000, p. 279-396, pl. I/1, II/1 ; Ungurean 2008, p. 155, nr. 54a; *Coroplastica* 2011, p. 96, nr. 141.

Stare de conservare: fragmentară, o bucată deasupra reprezentării lipsește.

D: 8,1 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică, cu angobă de culoare brun-roșcată.

Medalion reprezentând mai multe scene erotice, piesa este împărțită în trei registre.

Pe primul registru sunt redată două scene: în prima scenă o femeie așezată pe spate, cu picioarele ridicate ușor de către partener, este penetrată de acesta, cea de-a doua prezintă o femeie îngenunchiată, cu coatele pe pernă, penetrată de partenerul său care ține cu mâna dreaptă un obiect neidentificat (probabil un mănunchi de nuiele). În cel de-al doilea registru, prima scenă, bărbatul este culcat și o penetrează pe partenera sa, care este deasupra, cu fața spre el și îi toarnă în cap apă pentru a-l răcori, în scena a doua bărbatul este întins, deasupra sa fiind partenera care este aplecată din șold și îl masturbează. În registrul al treilea se observă două cratere care flanchează mai multe vase mai mici.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

44. Tipar care înfățișează o scenă erotică.

Figura 9/e

Prov.: *Romula* (Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt). Descoperit lângă cuptorul nr. 15 din cartierul ceramic, situat în sectorul *villa suburbana*, în anul 1989.

Loc.: LN.

Popilian 1997, p. 13, fig. 18/1; Bondoc, Dincă 2005, p. 142, nr. 144.

Stare de conservare: fragmentară, o bucată din muchia piesei a fost ruptă.

D: 14 cm

Pastă fină de culoare roșiatică.

Scenă erotică, un bărbat cu abdomenul reliefat, este întins pe spate într-un pat și o penetrează pe partenera sa, care stă deasupra, cu genunchii îndoiți, este corpolentă și are părul prins în coc.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

45. Medalion care înfățișează o scenă erotică.

Figura 9/f

Prov.: *Romula* (Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt). Descoperit în cartierul ceramic din sectorul *villa suburbana*, în anul 1987.

Loc.: LN.

Popilian 2006, p. 417, nr. 37, pl. VIII/37.

Stare de conservare: fragmentară, jumătate din piesă a fost ruptă.

D: 13 cm.

Pastă de culoare cenușie.

Scenă identică cu nr. 44, fiind turnată cu un tipar la fel.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

46. Medalion care înfățișează o scenă erotică.

Figura 10/a

Prov.: *Romula* (Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt).

Loc.: LN.

Cociș, Ruscu 1995, p. 123, nr. 10, fig. 2 /4; Popilian 1997, p. 13, fig. 19/3; Bondoc, Dincă 2005, p. 143, nr. 146; Ungurean 2008, p. 211, nr. 308a.

Stare de conservare: fragmentară, medalionul este întreg, dar din vasul pe care era aplicat, au mai rămas câteva fragmente din perete

L: 11,5 cm, l:10 cm. d_{medalion}: 13 cm.

Pastă fină, de culoare gri-deschisă.

Fund de vas decorat cu un medalion cu o scenă erotică, piesa reprezintă o femeie situată în partea stângă aplecată, purtând un veșmânt subțire suflecat până la bazin, iar în partea dreaptă un bărbat nud, acesta are ambele mâini ridicate în aer și o penetrează cu un *phallus* supradimensionat. Vasul de care a fost lipit medalionul a fost decorat cu motive florale incizate.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

47. Medalion cu dedicație.

Figura 10/b

Prov.: *Alburnus Maior* (Roșia Montană, jud. Alba).

Loc.: LN.

IDR III/3, p. 391, nr. 401, fig. 293; Cociș, Ruscu 1995, p. 123, nr. 1, fig. 1/1.

Stare de conservare: fragmentară, muchia exterioară a piesei este ciobită în partea superioară, fără a fi afectată inscripția.

D: 11 cm; gr: 1cm

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Medalion decorat cu o inscripție grecească închinată lui Serapis:

ἐλλέ-
ως μοι
ὁ Σέραπις
καὶ οἱ θεοὶ
πάντες.

Traducere IDR III/3: „milostiv (să-)mi (fie) Serapis și zeii toți.”

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

48. Tipar de medalion cu dedicație.

Figura 10/c

Prov.: Porolissum (Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj). Descoperit în obiectivul A, din castrul de la Pomet, în anul 1989.

Loc.: MJIAZ, inv. CC 29/ 1989.

Tamba, Matei 1990-1991, p. 224, nr. 7, fig. 7a-b; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 38, fig. 9/7; Ungurean 2008, p. 186, nr. 200.

Stare de conservare: fragmentară, se păstrează numai partea inferioară a inscripției.

D: 12 cm, gr: 1,8 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Tipar de medalion folosit pentru turnarea pieselor decorate cu o inscripție latină, dedicată zeilor lari:

[ET] LARIS
MEIS

Traducere: „[și] (zeilor) mei Lari”.

Sfârșitul secolului al II-lea p. Chr.

49. Tipar de medalion cu posibilă dedicație.

Figura 10/d

Prov.: *Porolissum* (Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj).

Loc.: MJIAZ.

Gudea 1989, p. 510, nr. 16, pl. CV/16.

Stare de conservare: fragmentară, jumătate din piesă lipsește.

D: 6 cm, gr: 0,3cm

Pastă fină de culoare roșiatică.

Fragment dintr-un tipar de medalion, reprezentând un decor ondulat, situat în centru, înconjurat de două cercuri duble.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

50. Medalion cu reprezentarea unui mistreț.

Figura 10/e

Prov.: *Drobeta* (Turnu-Severin, jud. Mehedinți). Descoperit în *thermae*, în anul 1973.

Loc.: MRPF.

Benea 1976, p. 59, nr. 1, fig. 4 (stânga); Cociș, Ruscu 1995, p. 123, nr. 2, fig. 1/2; Stângă 1998, p. 84, pl. XXXIII/3.

Stare de conservare: fragmentară, două treimi din piesă lipsesc.

L: 6,5 cm, l: 5,7 cm, gr :1,8 cm.

Pastă fină, de culoare gălbuie, cu angobă maronie

Fragment dintr-un medalion, decorat cu capul unui mistreț, din care se mai păstrează botul și colții.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

51. Tipar cu reprezentarea unor șerpi.

Figura 10/f

Prov.: *Porolissum* (Moigrad, com. Mirșid, jud. Sălaj). Descoperit într-o groapă menajeră, aparținând de locuința OL 1, în anul 1987.

Loc.: MJIAZ, inv. CC 1778/1987.

Tamba, Matei 1990-1991, p. 224, nr. 6, fig. 6a-b; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 37, fig. 9/8; Ungurean 2008, p. 185, nr. 198.

Stare de conservare: fragmentară, două treimi din piesă lipsesc.

D: 9 cm, gr: 0,8 cm

Pastă fină, de culoare galben-roșiatică.

Fragment dintr-un tipar de medalion, decorat cu doi șerpi încovoiați, probabil legați de cultul divinităților sănătății, *Aesculapius* și *Hygea*.

Sfârșitul secolului al II-lea - începutul secolului al III-lea.

52. Medalion cu reprezentarea unei bufnițe.

Figura 10/g

Prov.: Sângeorgiu de Câmpie, com. Sânpetru de Câmpie, jud. Mureș. Descoperit în *vicus*-ul din localitate.

Loc.: MJM.

Man 2010, p. 102, nr. 3, pl. 2/5.

Stare de conservare: satisfăcătoare, deasupra păsării piesa este puțin ciobită.

H: 5 cm, l: 2,8 cm

Pastă de culoare maronie.

Bufniță înfățișată în repaus cu aripile pe lângă corp și penele redată prin incizii, pasărea este înconjurată de un motiv vegetal circular.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

53. Tipar cu scenă neidentificabilă.

Figura 10/h

Prov.: *Romula* (Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt). Descoperit în zona fortificației centrale, într-o groapă, în anul 1966.

Loc.: MR, inv.8984.

Popilian 1984, p. 52, nr. 8, fig. 3/3a-b; Popilian 1997, fig. 45/2a-b; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 32, fig. 9/3; Bondoc, Dincă 2005, p. 18, nr. 11; Ungurean 2008, p. 211, nr. 306; *Supply of ceramic* 2018, p. 172, nr. 462.

Stare de conservare: fragmentară, trei sferturi din piesă lipsește.

D: 11 cm.

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Fragment dintr-un tipar, reprezentând picioarele unei păsări probabil, încadrată de motive vegetale.

A doua jumătate a secolului al II - Începutul secolului al III-lea p. Chr.

54. Tipar cu scenă neidentificabilă.

Figura 10/i

Prov.: *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin). Descoperit în castru, construcția A, încăperea nr. 1.

Loc.: MJERG, inv. 10958.

Bona *et alli* 1983, p. 411, nr. 6; Cociș *et al.* 1989, p. 248, nr. 3, pl. I/3; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 34, fig. 9/6; Ungurean 2008, p. 175, nr. 143.

Stare de conservare: fragmentară, jumătate din piesă lipsește.

D: 16 cm, gr: 0,5 cm.

Pastă fină, de culoare gri-roșiatică.

Fragment dintr-o scenă din care se mai disting două personaje schematice, redatate vorbind.

Prima jumătate a secolului al III-lea p. Chr.

55. Tipar cu scenă neidentificabilă.

Figura 11/a

Prov.: *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin). Descoperit în așezarea civilă.

Loc.: MJERG.

Cociș *et al.* 1989, p. 247, nr. 2, pl. I/2; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 39, fig. 9/9; Ungurean 2008, p. 175, nr. 142.

Stare de conservare: fragmentară, jumătate din piesă lipsește.

D: 17 cm; gr: 2 cm

Pastă fină, de culoare roșiatică.

Fragment de scenă reprezentând două ramuri de palmier încovoiate.

Secolul al III-lea p. Chr.

56. Tipar cu scenă neidentificabilă.

Figura 11/b

Prov.: *Sucidava* (Celei, jud. Olt).

Loc.: LN.

Popilian 1997, fig. 42/2.

Stare de conservare: fragmentară, se păstrează o treime din partea dreaptă a reprezentării.

L: 6,1 cm; l: 8,1 cm, d_{aprox}: 11,1 cm.

Pastă fină de culoare roșiatică

Fragment dintr-o scenă, din care se distinge umărul stâng al unui personaj nud purtând un fel de veșmânt drapat pe spate. Lângă umărul acestuia a fost redată o pasăre care stă deasupra a patru haste orizontale, grupate două câte două, care încadrează patru linii verticale. Este posibil ca pasărea reprezentată să fie o bufniță, în acest caz fiind vorba de zeița Minerva. Scena este înconjurată de un decor vegetal circular.

Secolul al II-lea - secolul al III-lea p. Chr.

57. Medalion cu scenă neidentificabilă.

Figura 11/c

Prov.: Cristești, com. Cristești, jud. Mureș. Descoperită în interiorul așezării civile.

Loc.: MJM, inv. 572.

Man 2010, p. 102, nr. 1, pl. 3/9; Man 2011, p. 150, nr. 1, pl. XCI/1.

Stare de conservare: fragmentară.

D: 9 cm.

Pastă fină, de culoare gălbuie.

Fragment dintr-un medalion, din care se mai păstrează un decor semicircular, cu fragmentele unor copite de cai.

Secolul al III-lea p. Chr.

58. Tipar cu scenă neidentificabilă.

Figura 11/d

Prov.: *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin). Descoperit în construcția A din castru.

Loc.: MJERG, inv. 10962.

Bona *et alli* 1983, p. 411, nr. 5; Cociș, Ruscu 1995, p. 124, nr. 33, fig. 9/4;

Ungurean 2008, p. 175, nr. 143a.

Stare de conservare: fragmentară.

L: 4,4 cm, l: 1,4 cm, gr: 0,9 cm

Pastă fină, de culoare brun-roșcată.

Fragment reprezentând două personaje, din cel din stânga a mai rămas un picior, iar din cel din dreapta mâna stângă și o parte din trup. Între cei doi este redată o piesă semicirculară pe care nu am putut să o identificăm.

Jumătate secolului al III-lea p. Chr.

Astfel, pornite din practicile religioase legate de cultul lui *Dionysos/Liber Pater*, unde erau atârinate de copaci în sanctuare, medalioanele evoluează pentru a servi scopuri decorative și funcționale în viața cotidiană a romanilor.

Subiectele reprezentate pe ele erau variate și acopereau o gamă largă de teme, de la divinități, împărați, scene erotice și mitologice, până la scene de viață cotidiană sau de lupte între gladiatori. Această diversitate indică faptul că medalioanele nu erau destinate doar unui singur scop, ci aveau utilizări multiple, reflectând viața socială, religioasă și artistică a Imperiului Roman.

Unele medalioane erau aplicate pe obiecte, cum ar fi vasele, și erau folosite în decorarea caselor, în oferirea de cadouri sau chiar în context funerar. Existau, de asemenea, tipare special concepute pentru decorarea alimentelor, cum ar fi prăjiturile și brânzeturile, ceea ce subliniază rolul ceremonial și festiv al acestor artefacte.

Deși nu există dovezi clare că medalioanele erau frecvent depuse în morminte, descoperiri izolate, precum vasul cu medalion reprezentând un conducător de care dintr-un mormânt de incinerare de la Locusteni, sugerează că ele ar fi putut juca un rol în ritualurile funerare.

Medalioanele descoperite în Dacia și în alte provincii danubiene reflectă influențele culturale și comerciale ale Imperiului Roman, inclusiv conexiunile cu centrele de producție de pe Valea Ronului. Aceste influențe demonstrează existența unor rute comerciale bine stabilite și a unui schimb artistic între diferitele regiuni ale Imperiului.

Abrevieri:

AMN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.

AMP - Acta Musei Porolissensis, Zalău.

Apulum – Acta Musei Apulensis. Alba-Iulia.

ArhOlt - Arhivele Olteniei, Craiova.

Banatica - Banatica, Muzeul Banatului Montan, Reșița.

Drobeta - Drobeta, Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta-Turnu Severin.

EphemNap – Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca.

Marisia – Marisia, Studii și materiale. Târgu-Mureș.

RCRFActa - Rei Cretariae Romanae Fautores, Acta, Abingdon.

RMM(M) - Revista Muzeelor și Monumentelor. Seria Muzee, București.

Sargeția - Acta Musei Regionalis Devensis, Deva.

SCIVA - Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București.

StCl - Studii Clasice, București.

StComSibiu - Studii și Comunicări, Sibiu.

Bibliografie:

1. Izvoare

Macrobius, *Saturnalia* – Macrobius *Saturnalia*, vol. I, trad. Kaster R. A., Cambridge Massachusetts, Editura Harvard University Press, „Loeb Classical Library, n° 510”, 2011.

Ovidius, *Fasti* - Ovidius, *Fasti*, vol. V, trad. Frazer J. G., New York, Editura William Heinemann, „Loeb Classical Library, n° 253”, 1959.

Vergilius, *Georgicon* - Vergilius, *Georgicon*, vol. I, trad. Rusthon Fairclough H., New York, Editura William Heinemann, „Loeb Classical Library, n° 063”, 1916.

2. Lucrări de specialitate.

Alföldi 1945 – Alföldi A., *Új agyagminták és medaillonok Pannoniából és Dáciából. Tonmedaillons und Runde Kuchenformen aus Pannonien und Dacien*, în *FolArch*, n° 5, p. 66-73.

Balaci-Crînguș, Regep 2009 - Balaci-Crînguș M., Regep S., *Un fragment de tipar de medalion descoperit la Tibiscum-Jupa (județul Caraș-Severin)*, în *Studii privind istoria economică a Daciei Romane (II)*, BHAUT, Timișoara, Editura Excelsior Art., p. 109-115.

Bărbulescu 1985 - Bărbulescu M., *Culte greco-romane în provincia Dacia*, lucrare de doctorat inedită, Cluj-Napoca, 1985

Benea 1976 - Benea D., *Cîteva fragmente de vase votive descoperite la Drobeta*, în *Drobeta*, n° 2, 1976, p. 55-61.

Benea 1977 - Benea D., *Tipare și medalioane de ceramică din colecția Muzeului Banatului*, *Banatica*, n° 4, 1977, p. 161-168.

Berciu, Petolescu, 1976 - Berciu I., Petolescu C. C., *Les cultes orientaux dans la Dacie Méridionale*, Leiden, Editura Brill, „Études préliminaires aux religions orientales dans l'Empire romain”, 71 p., ISBN-13: 9789004045194

Bona et alli 1983 –Bona P., Petrovszky R., Petrovszky M., *Tibiscum – Cercetări arheologice (II) (1976-1979)*, în *AMN*, n° 20, 1983, p. 405-432.

Bondoc 2005 –Bondoc D., *Figurine ceramice romane. Muzeul Olteniei Craiova*, Craiova, Editura Sitech.

Bondoc, Dincă 2005 –Bondoc D., Dincă D. R., *Tipare și figurine ceramice romane din centrul ceramic de la Romula. Muzeul Romanășului din Caracal*, Craiova, Editura Sitech, 2005.

Borza 1943-1945 - Borza Al., *O plachetă erotică aflată la Apulum*, în *Apulum*, n° 2, 1943-1945, p. 372-373.

Buiukliev et alli 1965 - Buiukliev K., Dimitrov M., Nikolov D., *Musée national Stara Zagora: art ancien*, Sofia, Editura Balgarski Houdojnik, 1965, 160 p.

Capodopere 1995 – *Capodopere de artă romană în Dacia*, editor: Alicu D., catalog de expoziție, Cluj-Napoca, Editura Muzeului Național de Istorie al Transilvaniei.

Christescu 1929 –Christescu V., *Viața economică a Daciei romane*, Pitești, Editura Mitu, 1929.

Cioflan 1984 - Cioflan D., *Un medalion ceramic roman descoperit în județul Argeș*, în *RMM(M)*, n° 21/10, p. 90.

Cioflan 1985 - Cioflan T., *Ceramica de tipul «cu figuri în relief» din Dacia romană*, în *RMM(M)*, n° 22/5, p. 57-64.

Civiltà 1970 – *Civiltà Romana in Romania*, editor: Zevi A. G., catalog de expoziție, Roma, Editura De Luca.

Cociș 1987 –Cociș S., *Tipare romane de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în *SCIVA*, n° 38/2, p. 175-179.

Cociș et alli 1989- Cociș S., Rogozea P., Chitu Șt., *Note privind câteva tipare și vase cu medalioane în relief din Dacia romană*, în *Apulum*, n° 25, 1989, p. 247-250.

Cociș, Ruscu 1995 - Cociș S., Ruscu D., *Reliefmedaillons und Tonmatrizen aus Dakien*, în *RCRFActa*, n° 34, p. 121-135.

Coroplastica 2011 – *Coroplastica, medalioane și tipare ceramice din colecțiile Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia*, editori: Anghel D., Ota R., Bounegru G., Lascu I., catalog de expoziție, Alba Iulia, Editura Altip, 2011.

Deac 2016 – Deac D., *Graffiti on ceramic medallions depicting Isis and Sarapis from Roman Dacia*, în Ardevan R., Beu-Dachin E., *Mensa rotunda epigraphica Napocensis*, Mega Publishing House, Cluj-Napoca, p. 59–70

Deac 2020 – Deac D., *A Terracotta Mold Depicting Sarapis from Micăsasa (Roman Dacia)*, în Bricault L., Veymiers R., *Bibliotheca Isiaca*, n° IV, Mega Publishing House, Bordeaux, p. 121-125.

Deac 2022 – Deac D., *Graffiti aus Dacia Porolissensis (II)* în Mustață S., Lăzărescu V. A., Bârcă V., Rusu-Bolindeț V., Matei D., *FABER Studies in Honour of Sorin Cociș at his 65th Anniversary*, Editura Mega, Cluj-Napoca, p. 233–242

Deac, Varga 2014 – Deac D., Varga R., *Graffiti aus Dacia Porolissensis (II)*, în Bricault L., Veymiers R., *Bibliotheca Isiaca*, n° III, Mega Publishing House, Bordeaux, p. 11-19.

Deneauve 1969 - Deneauve J., *Lampes de Carthage*, Paris, Centre National de la Recherche Scientifique, 241 p.

EAA V - *Enciclopedia dell'Arte Antica, Classica ed Orientale*, vol. V, Roma, Editura Istituto della Enciclopedia Italiana, 1008 p.

Egri 2018 - M. Egri, *Pottery production at Apulum*, în Rusu-Bolindeț V., Roman

C.-A., Gui M., Iliescu I.-A., Botiș F.-O., Mustață S., Petruț D., *Atlas of Roman Pottery Workshops from the Provinces Dacia and Lower Moesia/Scythia Minor (1st-7th Centuries AD) (I)*, Cluj-Napoca, p. 115-130.

Egri 2020 - M. Egri, *Conjuring the good luck. The Chariot racing imagery in roman sacred contexts*, în *Archaica*, n° 7-8, p. 2019-2020.

Gudea 1989 - Gudea N., *Porolissum. Un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman (vol. 1)*, Zalău, Editura Muzeului de Istorie și Artă, în *AMP*, 1989, 1178 p.

Husar, Man 1998 - Husar A.; Man N., *The rural roman settlement of Cristești*, în Henrich Baumann V., *La politique éditiale dans les provinces de l'Empire romain IIème - IVème siècles après J.-C. Actes du IIIe Colloque Roumano-Suisse La vie rurale dans les provinces romaines: vici et villae (Tulcea, 8 - 15 octobre 1995)*, Tulcea, p. 57-71

IDR II - Inscriptiile Daciei Romane, vol. II. Oltenia și Muntenia, editori: Florescu Gr., Petolescu C., București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977, 276 p.

IDR III/3 - Inscriptiile Daciei Romane, vol. III/3. Dacia Superior 3 (teritoriul dintre Ulpia Traiana, Micia, Apulum, Alburnus Maior, Valea Crișului), editori: Russu I. I., în colaborare cu Floca O., Wollmann V., București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984, 469 p.

IDR III/6 – Inscriptiile Daciei Romane, vol. III/6 Dacia Superior 6, Apulum–Instrumentum domesticum, editor: Băluță C. L., București, Editura Academiei Române.

LIMC II/1 - Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, vol. II/1, Aphrodisias - Athena, Zürich-München, Editura Artemis, 1984, 1112 p., ISBN-13: 9783760887593

LIMC III/1 - Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, vol. III/1, Atherion - Eros/Amor, Cupido, Zürich-München, Editura Artemis, 1986, 1086 p., ISBN-13: 9783760887593

LIMC IV/1 - Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, vol. IV/1, Eros (in Etruria) – Herakles, Zürich-München, Editura Artemis, 1988, 951 p., ISBN-13: 9783760887593

LIMC IV/2 - Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, vol. IV/2, Eros (in Etruria) – Herakles, Zürich-München, Editura Artemis, 1988., ISBN-13: 9783760887593

LIMC V/1 - Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, vol. V/1, Herakles – Kenchrias, Zürich-München, Editura Artemis, 1990, 1047 p., ISBN-13: 9783760887593

LIMC VI/1 – Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, vol. VI/1, Kentauroi et Kentaurides – Oiax, Zürich-München, Editura Artemis, 1992., ISBN-13: 9783760887593

LIMC VIII/1 – *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, vol. VIII/1, *Thespiades - Zodiacus et Supplementum*, Zürich-München, Editura Artemis, 1997., ISBN-13: 9783760887593

Man 2010 –Man N., *Art and Religions on the Eastern Part of Dacia (with Special Regard to the Uper Mureș Area)*, în *Marisia*, n° 30, p. 95-114.

Man 2011 –Man N., *Așezarea romană de la Cristești*, Cluj-Napoca, Editura Mega, «Bibliotheca Musei Marisiensis», ISBN 978-606-543-120-1

McClees, Alexander 1933 – McClees H. and Christine A., *The Daily Life of the Greeks and Romans: As Illustrated in the Classical Collections*, 5th ed., New York: The Metropolitan Museum of Art.

Micăsasa 1996 – *Marele centru ceramic roman de la Micăsasa. –Îndeletniciri – Artă – Credințe* –, editori: Mitrofan I., Pop C., catalog de expoziție, Cluj-Napoca.

MicDicțDiv 2012 - *Mic dicționar de divinități. O incursiune în panteonul Daciei Romane*, editori: Nemeti I., Beu-Dachin E., catalog de expoziție, Cluj-Napoca, 87 p.

Miclea Florescu 1980 - Miclea I., Florescu R., *Strămoșii românilor. Daco-romanii*, vol. I, București, Editura Meridiane, 123 p.

Mitrofan 1992 - Mitrofan I., *Serapis pe un tipar din așezarea romană de la Micăsasa*, în *SCIVA*, n° 43/1, p. 55- 61.

Mitrofan 1994 - Mitrofan I., *Cercetări arheologice în așezarea romană de la Micăsasa (Campania 1991)*, în *AMN*, n° 31/1, p. 523-528.

Mitrofan 1995 –Mitrofan I., *Le centre de production céramique de Micăsasa*, Cluj, Editura Fundației Culturale Române, «Bulletin of the Center for Transylvanian Studies».

Moga 1978 –Moga V., *Tiparele romane pentru produse ceramice de la Apulum*, în *Apulum*, n° 16, p. 161-167.

Nicolae 2012 - Nicolae M. C., *Isiac Reliefs in Roman Dacia*, în *Marisia*, n° 32, p. 127-133.

OltRom 2006 – *Oltenia Romană*, editor: Stângă I., catalog de expoziție, Editura UNIVERSITARIA, Craiova, 81 p.

Ota 2005 - Ota R., *Date noi privind cultul lui Aesculapius la Apulum*, în *Sargetia*, n° 33, p. 197-203.

Ota et alli 2021 – Ota R., Lascu I., Anghel D., *Piese de coroplastică și ceramică cu decor aplicat descoperite recent la Apulum*, în Ailincăi S. C., Nuțu G., Micu C., Mocanu M., Stănică A. D., *Studii de arheologie și istorie antică în onoarea lui Victor Henrich Baumann cu ocazia celei de a 80-a aniversări*, Editura Mega, Cluj-Napoca, p. 349-376

Petolescu 1977 – Petolescu C. C., *Noi monumente privind cultele orientale în Dacia Romană*, în *StudClas*, n° 17, p. 153-159

Piso 2021 – Piso I., *Isis Myrionyma A Micasasa*, în Antolini S., Maria E. S.,

Marengo Pro Merito Laborvm Miscellanea Epigrafica Per Gianfranco Paci, Edizioni TORRE, Roma, 700 p.

Podvin 2014 – Podvin J. L., *Médaillons d'applique et moules de terre cuite à décor isiaque*, în Bricault L., Veymiers R., *Bibliotheca Isiaca*, n° III, Mega Publishing House, Bordeaux, p. 121-137.

Popa 1959 - Popa Al., *Serapis, Esculap și Higyă, pe un tipar de la Apulum*, în SCIVA, n° 10/2, p. 469-471.

Popa 1965 - Popa Al., *Două tipare de lut dedicate lui Serapis și Ceres*, în StComSibiu, n° 12, p. 231-236.

Popilian 1976 - Popilian Gh., *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 245 p.

Popilian 1980 - Popilian Gh., *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 171 p.

Popilian 1984 - Popilian Gh., *Date noi cu privire la centrul ceramic de la Romula*, în ArhOlt NS, n° 3, p. 46-54.

Popilian 1997 –Popilian Gh., *Les centres de production céramique d'Olténie*, în Benea D., *Études sur la céramique romaine et daco romaine de la Dacie et de la Mésie Inférieure*, Timișoara, Editura Universității de Vest, „BHAUT”, p. 7-20.

Popilian 2006 - Popilian Gh., Centrul coroplastic de la Romula, în Mihăilescu-Bîrliba L., Bounegru O., *Studia Historiae et Religionis Daco-Romanae. In honorem Silvii Sanie*, București, Editura Academiei Române, p. 409-437.

Popilian, Bondoc 2014 - Popilian Gh., Bondoc D., *Așezările daco-romane de la Locusteni*, Editura Sitech, Craiova, p. 274, ISBN 978-606-11-3727-5.

Popilian, Ciucă 1992 - Popilian Gh., Ciucă I., *Un nou centru ceramic în Dacia romană de la sud de Carpați*, în ArhOlt NS, n° 7, p. 19-26.

Religions 1998 - *Religions and Cults in Pannonia*, editor: Fitz J., catalog de expoziție, Székesfehérvár, 40 p.

Ruscu 1992 - Ruscu D., *Über die Kuchenmatrizen aus dem Heiligtum des Liber Pater von Apulum*, în EphemNap, n° 2, p. 125-134.

Rusu-Bolindeț 2004 - Rusu-Bolindeț V., *Câteva aspecte legate de activitatea atelierelor ceramice de la Napoca*, în Crînguș M., Regep-Vlascici S., Ștefănescu A., *Studia Historica et Archaeologica in Honorem Magistrae Doina Benea*, Timișoara, p. 321-343.

Rusu-Bolindeț 2007 - Rusu-Bolindeț V., *Pottery Workshops from Roman Dacia*, Cluj-Napoca, Editura Mega, „Bibliotheca Musei Napocensis”, 553 p.

Rusu-Bolindeț, Botiș 2022 - Rusu-Bolindeț V., Botiș F O., *Myths and religious representations on the Roman local ceramic products discovered on the Basilica extra muros Sector at Histria*, în Mustașă S., Lăzărescu V. A., Bârcă V., Rusu-Bolindeț V., Matei D., *FABER Studies in Honour of Sorin Cociș at his 65th Anniversary*, Editura Mega, Cluj-Napoca, p. 487–505

Sanie 1974-1975 - Sanie S., *Cultul lui Sol Invictus în Dacia*, în *Sargetia*, n° 11-12, p. 331-341.

Sonoc, Rodean 2000 - Sonoc A., Rodean N., *Noi considerații asupra unei plachete cu motive erotice dintr-un mormânt de la Apulum*, în *Apulum*, n° 37/1, p. 379-397.

Stângă 1998 - Stângă I., *Locuirea romană rurală de la Gârla Mare, județul Mehedinți (secolele II-III p. Ch.)*, în *Drobeta*, n° 8, p. 33-49.

Sultov 1976 - Sultov B., *Ancient Pottery Centres in Moesia Inferior*, Sofia, Editura Sofia Press, 110 p.

Supply of ceramic 2018 – *The supply of ceramic goods in Dacia and Lower Moesia: imports and local developments*, editor: Rusu-Bolindeț V., Botiș F. O., catalog de expoziție, Cluj-Napoca, Mega Publishing House.

Știrbulescu 2008 - Știrbulescu Ch., *Teracote în provincia Moesia Inferior în secolele I-III. Cu specială privire asupra celor din Dobrogea romană*, teză de doctorat inedită, București, 389 p.

Tamba, Matei 1990-1991 - Tamba D., Matei V., *Tipare ceramice romane descoperite la Porolissum*, în *AMP*, n° 14-15, p. 221-233.

Tătulea 1994 - Tătulea C. M., *Romula-Malva*, București, Editura Museion, 176 p.

Timofan 2019 – Timofan A., *Pantheon 3d III. De la zeii olimpului la zeii Romei. From the Gods of Olympus to the Gods of Rome*, Editura Mega, Cluj Napoca, 104 p. ISBN 978-606-020-017-8

Tran tam Tinh 1983 - Tran tam Tinh V., *Sérapis debout : corpus des monuments de Sérapis debout et étude iconographique*, E.J. Brill, Leiden, 361 p., ISBN-13: 9789004067929.

Tudor 1962 - Tudor D., Săpăturile arheologice de la Cioroiul Nou (r. Băilești, reg. Oltenia), în *MCA*, n° 8, p. 547-554.

Tudor 1978 - Tudor D., *Oltenia romană*, ediția a patra, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 519 p.

Ungurean 2008 –Ungurean O., *Teracote figurate în Dacia romană*, teză de doctorat inedită, Cluj-Napoca.

Wuilleumier, Audin 1952 - Wuilleumier P., Audin A., *Les médaillons d'applique gallo-romains de la vallée du Rhône*, în *Annales de l'Université de Lyon*, IIIe série, fasc. 22, Paris, 188 p.

Zeii Tangibili 2022 - *Zeii tangibili gemele și cameele antice între utilitate și estetică*, editor: Cristea Ș., catalog de expoziție, Cluj-Napoca, Editura Mega, 205 p.

Lista Figurilor

Fig. 1 – Dispunerea descoperirilor.

Fig. 2 – Repartiția medalioanelor în funcție de contextul descoperiri

Fig. 3 – a) Tipar cu reprezentarea lui *Mars* (apud *Rusu-Bolindeț* 2007); b) Tipar cu reprezentarea lui *Mars* (apud *Timofan* 2019); c) Tipar cu reprezentarea lui *Mars* (apud *Balaci-Crînguș, Regep* 2009); d) Medalion cu reprezentarea lui *Mercurius* (apud *Cociș, Ruscu* 1995); e) Tipar cu reprezentarea lui *Mercurius* (apud *Deac* 2022).

Fig. 4 – a) Tipar cu reprezentarea unui *Thiasos* (apud *Supply of ceramic* 2018); b) Tipar cu reprezentarea lui *Dionysos/Liber Pater* (apud *Bondoc, Dincă* 2005); c) Medalion cu reprezentarea lui *Dionysos/Liber Pater* (apud *Ota et alli* 2021); d) Medalion cu reprezentarea lui *Dionysos/Liber Pater* (apud *Ota et alli* 2021); e) Tipar cu reprezentarea lui *Pan/Faunus* (apud *Cociș, Ruscu* 1995); f) Tipar cu reprezentarea lui *Pan/Faunus* (apud *Benea* 1976); g) Medalion cu reprezentarea lui *Satyrus* (foto *I. Dumitrescu*. MJA); h) Medalion cu reprezentarea lui *Sol.* (apud *Berciu, Petolescu*, 1976); i) Medalion cu reprezentarea lui *Sol.* (apud *Zei Tangibili* 2022); j) Tipar cu reprezentarea lui *Hercules*. (apud *Popilian* 2006); k) Tipar cu reprezentarea lui *Serapis* (apud *Deac* 2020).

Fig. 5 – a) Tipar cu reprezentarea lui *Serapis* (apud *Deac* 2022); b) Tipar cu reprezentarea lui *Serapis* (apud *Podvin* 2014); c) Tipar cu reprezentarea lui *Serapis* (apud *Egri* 2018); d) Tipar cu reprezentarea lui *Serapis* (apud *Podvin* 2014); e) Tipar dublu cu reprezentarea lui *Serapis/ Aesculapius și Hygea* (apud *Timofan* 2019);

Fig. 6 – a) Tipar cu reprezentarea lui *Serapis* (apud *Podvin* 2014); b) Tipar cu reprezentarea zeiței *Minerva* (apud *Cociș, Ruscu* 1995); c) Medalion cu reprezentarea zeiței *Minerva* (apud *Bondoc, Dincă* 2005); d) Tipar dublu cu reprezentarea zeiței *Minerva/Scenă erotică* (apud *Cociș, Ruscu* 1995).

Fig. 7 – a) Tipar cu posibila reprezentarea a lui *Isis* cu *Harpokrates* (apud *Gudea* 1989); b) Tipar cu reprezentarea lui *Isis* (apud *Deac* 2022); c) Tipar dublu cu reprezentarea lui *Ceres/Vultur* (apud *Cociș, Ruscu* 1995); d) Tipar cu reprezentarea lui *Ceres* (apud *Timofan* 2019); e) Tipar cu reprezentarea lui *Aestas* (apud *Popilian* 1997); f) Tipar cu reprezentarea violului între *Marte și Rhea Silvia* (apud *Rusu-Bolindeț, Botiș* 2022); g) Tipar cu portretul lui *Septimius Severus* (apud *Cociș, Ruscu* 1995).

Fig. 8 – a) Tipar cu portretul lui *Septimius Severus* și *Iulia Domna* (apud *Cociș, Ruscu* 1995); b) Tipar cu înfățișarea unei lupte de gladiatori (apud *Cociș, Ruscu* 1995); c) Tipar cu înfățișarea unei lupte de gladiatori (apud *Cociș, Ruscu* 1995); d) Tipar cu înfățișarea unei lupte de gladiatori (apud *Micăsasa* 1996); e) Medalion cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care (apud *OltRom* 2006); f) Tipar cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care (apud *Cociș, Ruscu* 1995); g) Tipar cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care (apud *Egri* 2020).

Fig. 9 – a) Tipar cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care (apud *Egri* 2020); b) Tipar cu înfățișarea unui câștigător al unei curse de care (apud *Cociș, Ruscu* 1995); c) Tipar care înfățișează o scenă erotică (apud *Cociș, Ruscu* 1995); d) Medalion care înfățișează o scenă erotică (apud *Coroplastica* 2011); e) Tipar care înfățișează o scenă erotică (apud *Bondoc, Dincă* 2005); f) Medalion care înfățișează o scenă erotică (apud

Popilian 2006).

Fig. 10 – a) Medalion care înfățișează o scenă erotică (*apud Bondoc, Dincă* 2005); b) Medalion cu dedicație (*apud Cociș, Ruscu* 1995); c) Tipar de medalion cu dedicație (foto D. Matei); d) Tipar de medalion cu posibilă dedicație (*apud Gudea* 1989); e) Medalion cu reprezentarea unui mistreț (*apud Cociș, Ruscu* 1995); f) Tipar cu reprezentarea unor șerpi (*apud Cociș, Ruscu* 1995); g) Medalion cu reprezentarea unei bufnițe (*apud Man* 2010); h) Tipar cu scenă neidentificabilă (*apud Supply of ceramic* 2018); i) Tipar cu scenă neidentificabilă. (*apud Cociș, Ruscu* 1995).

Fig. 11 – a) Tipar cu scenă neidentificabilă (*apud Cociș, Ruscu* 1995); b) Tipar cu scenă neidentificabilă (*apud Bondoc, Popilian* 1997); c) Medalion cu scenă neidentificabilă (*apud Man* 2011); d) Tipar cu scenă neidentificabilă (*apud Cociș, Ruscu* 1995).

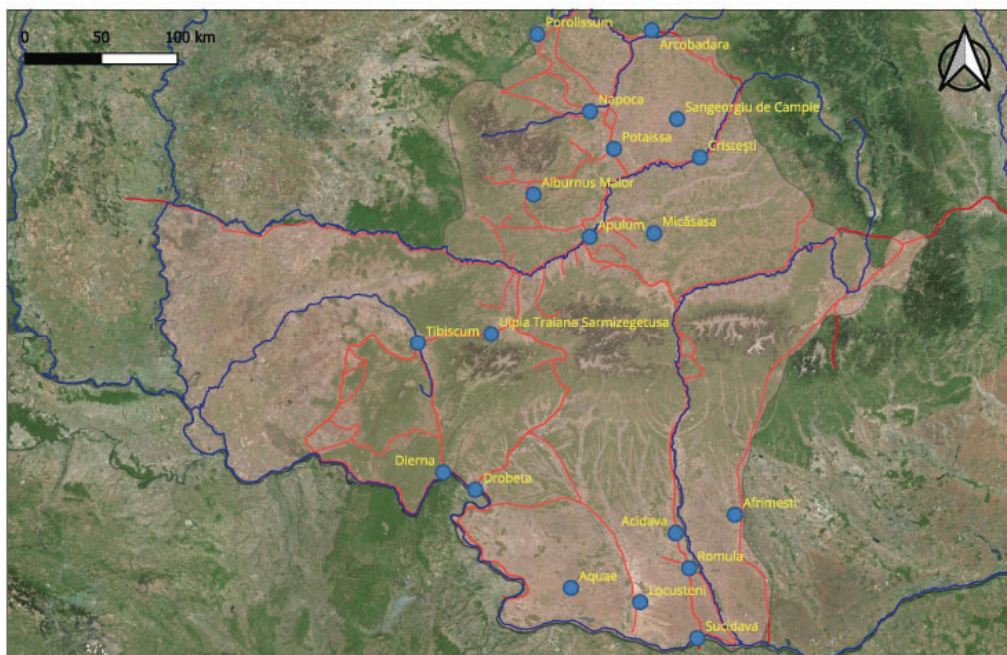

Fig. 1

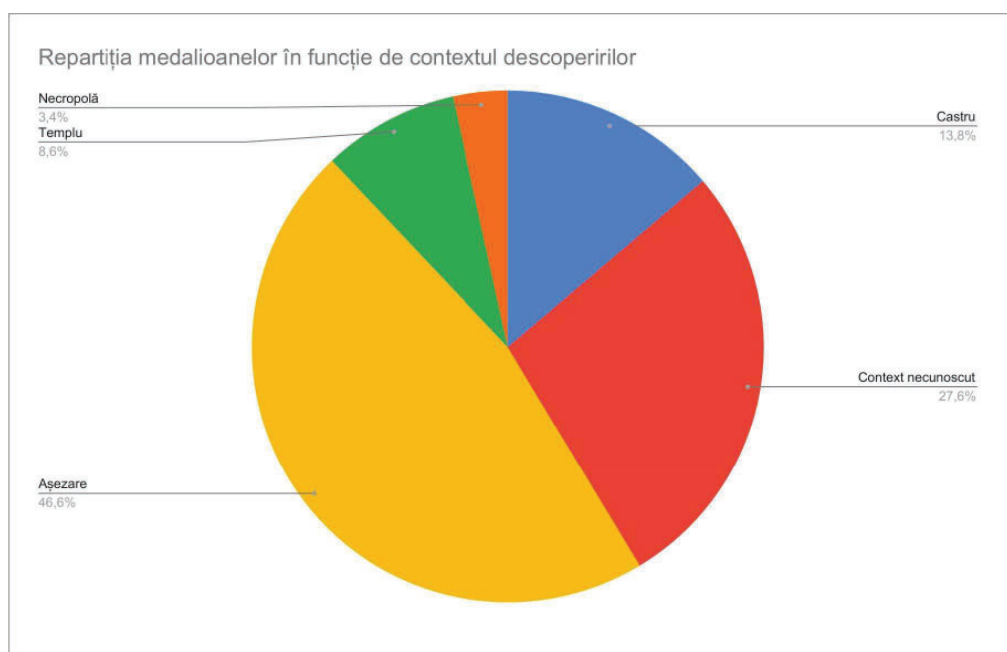

Fig. 2

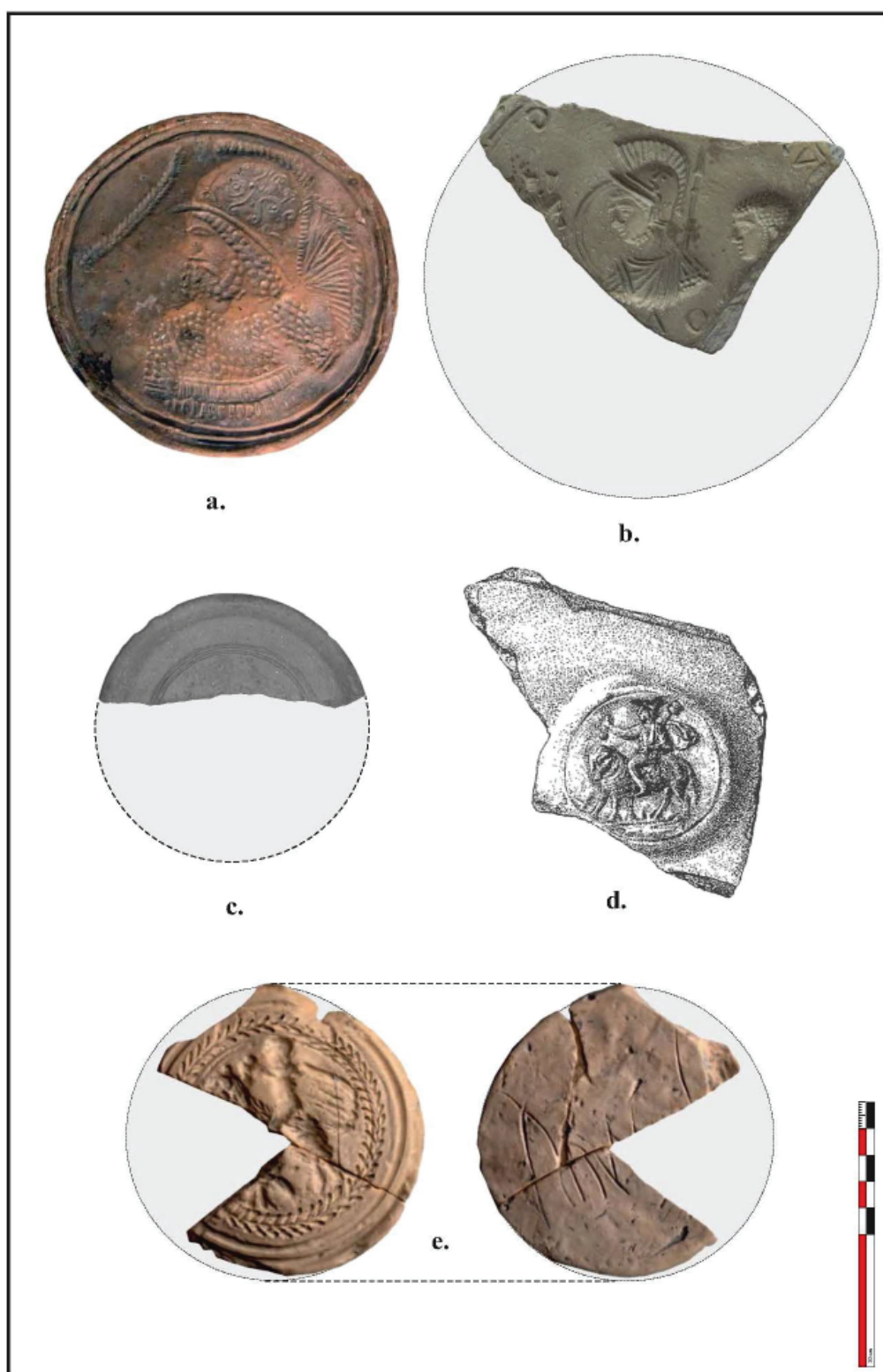

Fig. 3

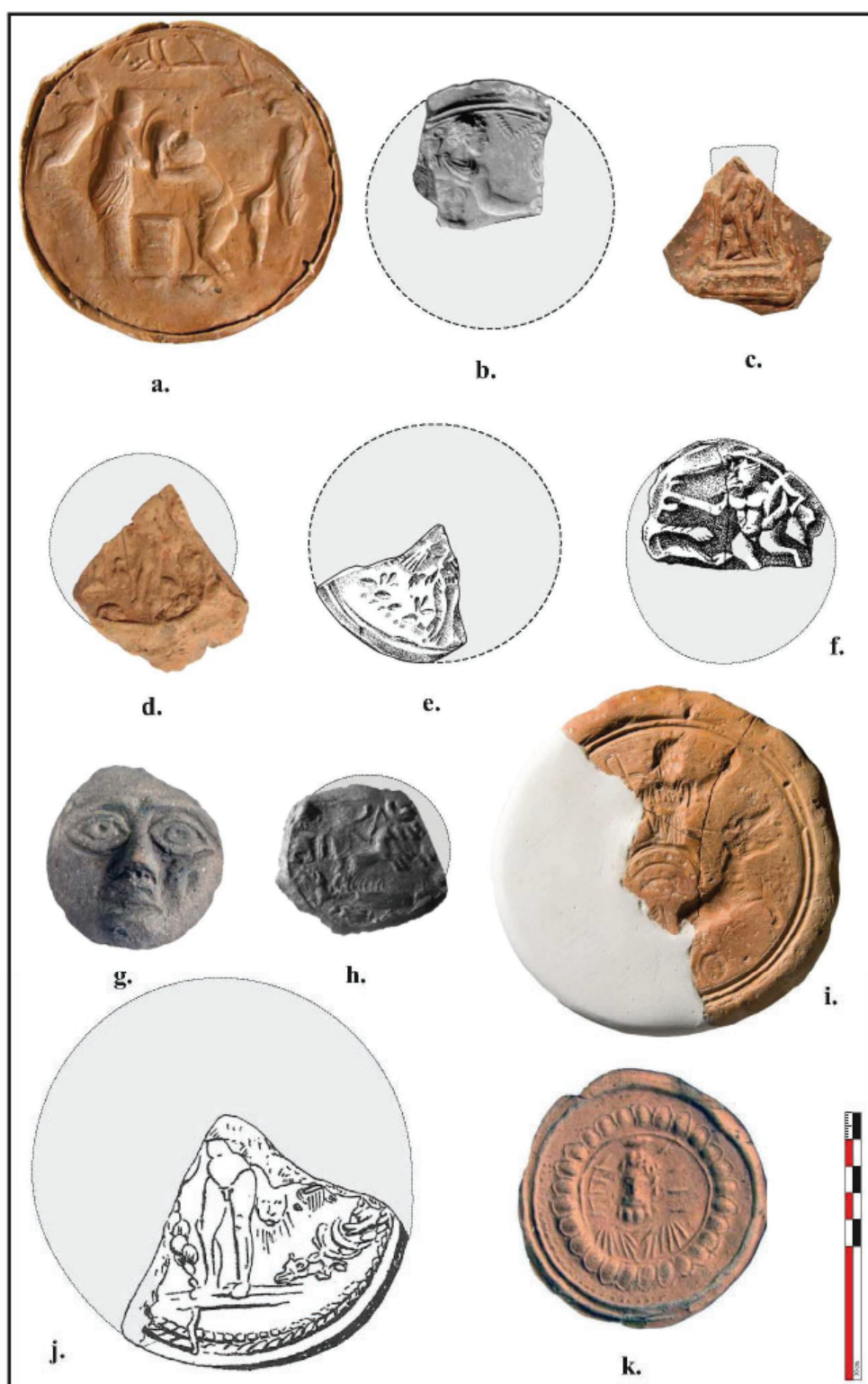

Fig. 4

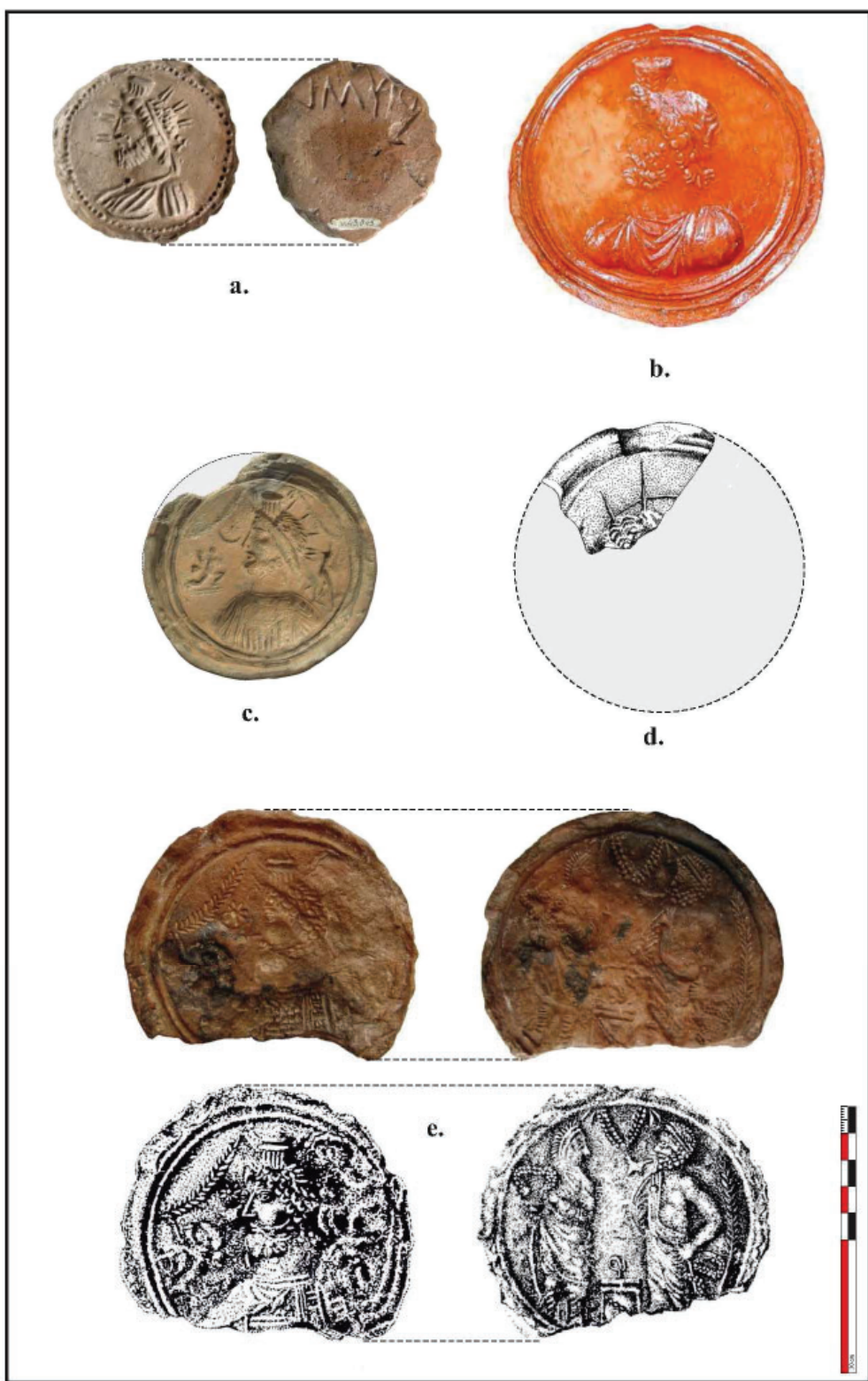

Fig. 5

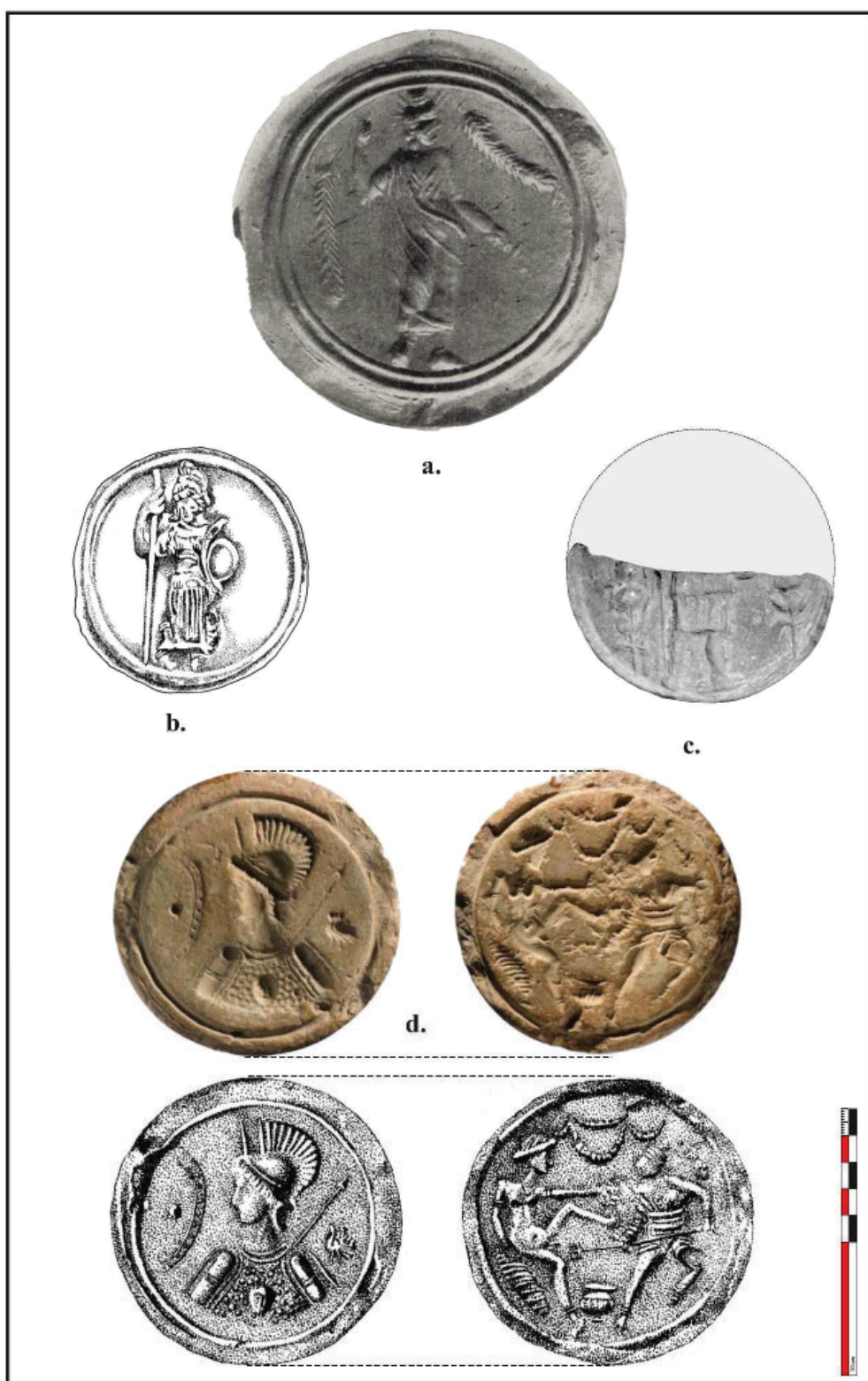

Fig. 6

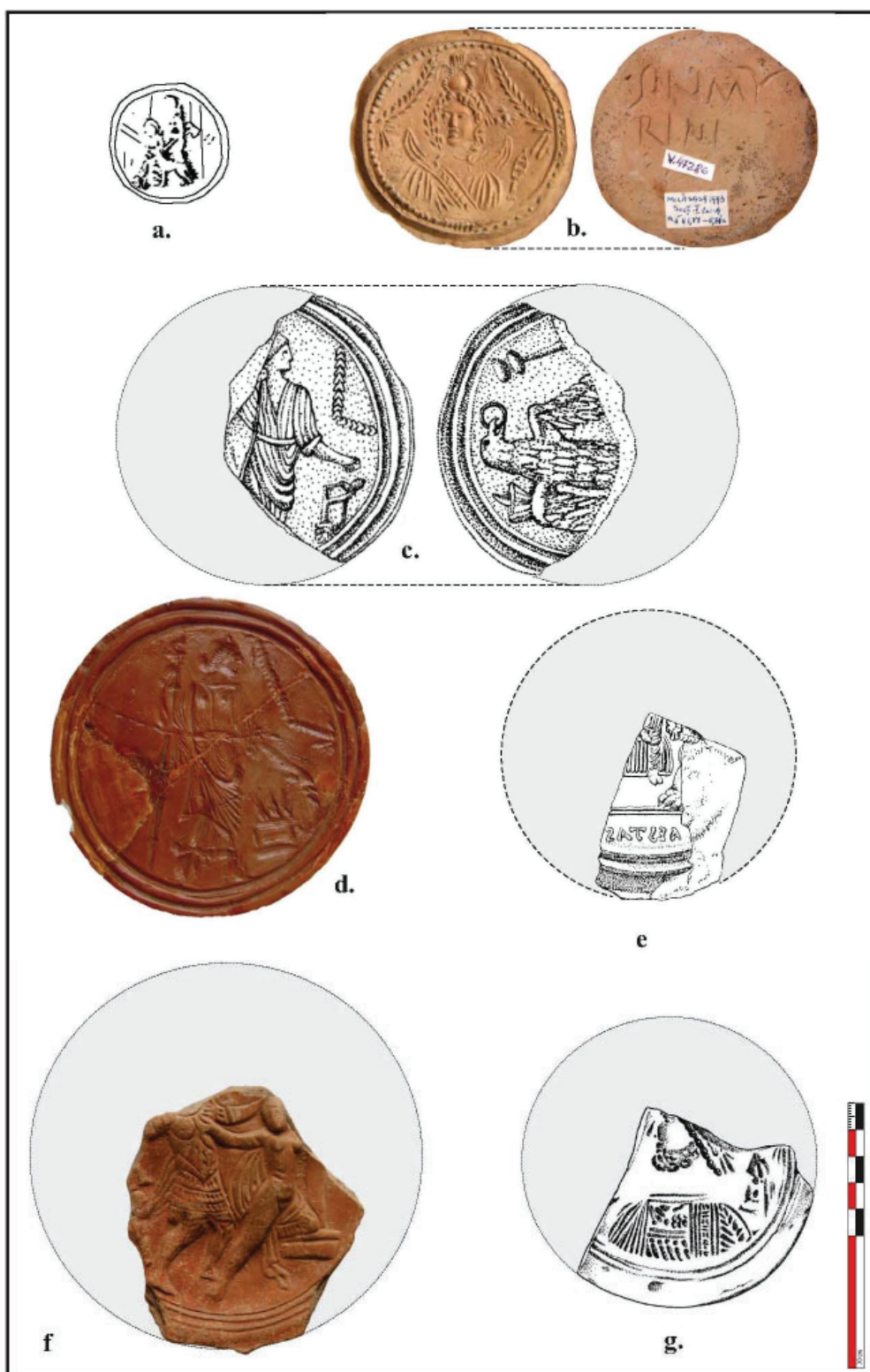

Fig. 7

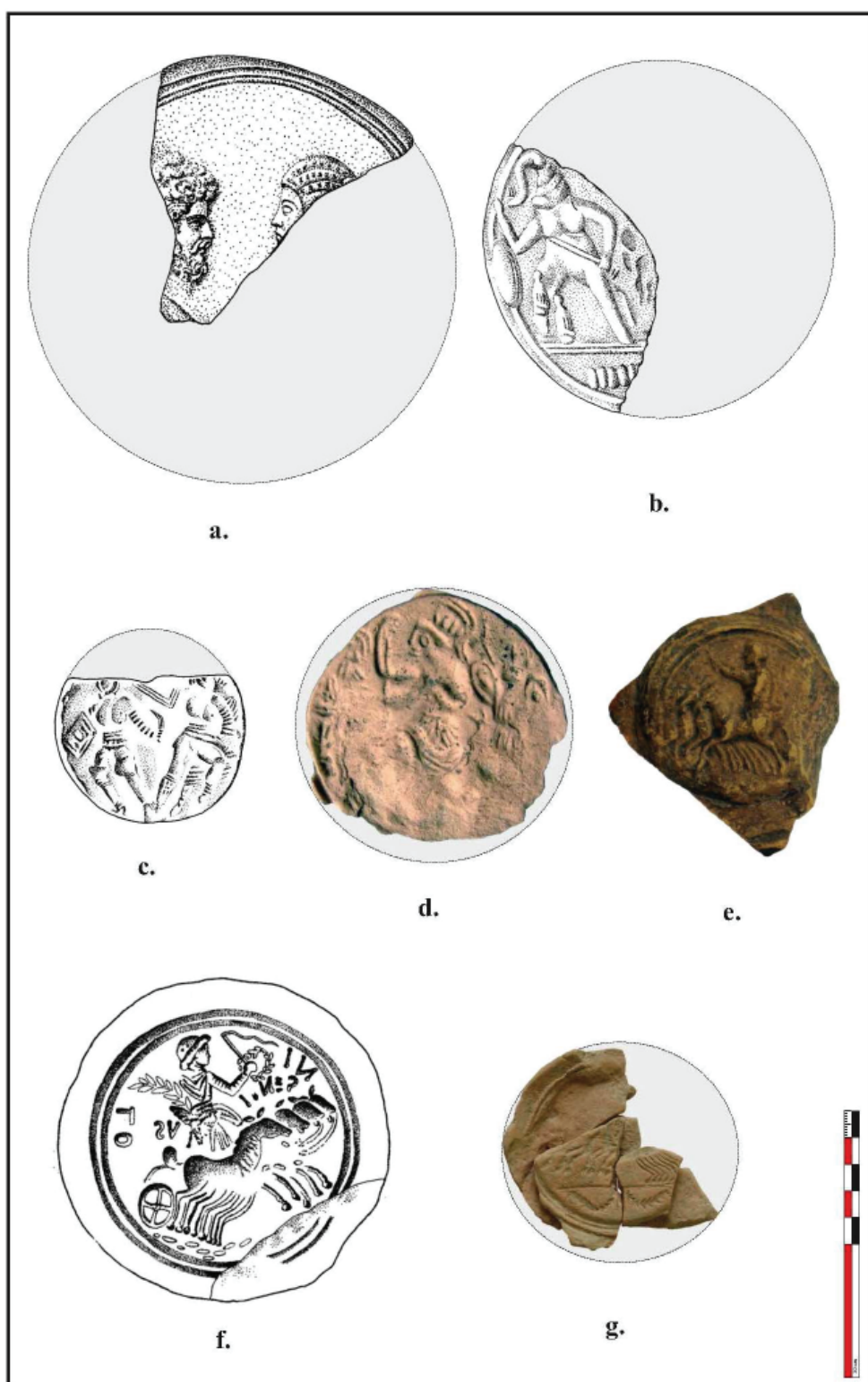

Fig. 8

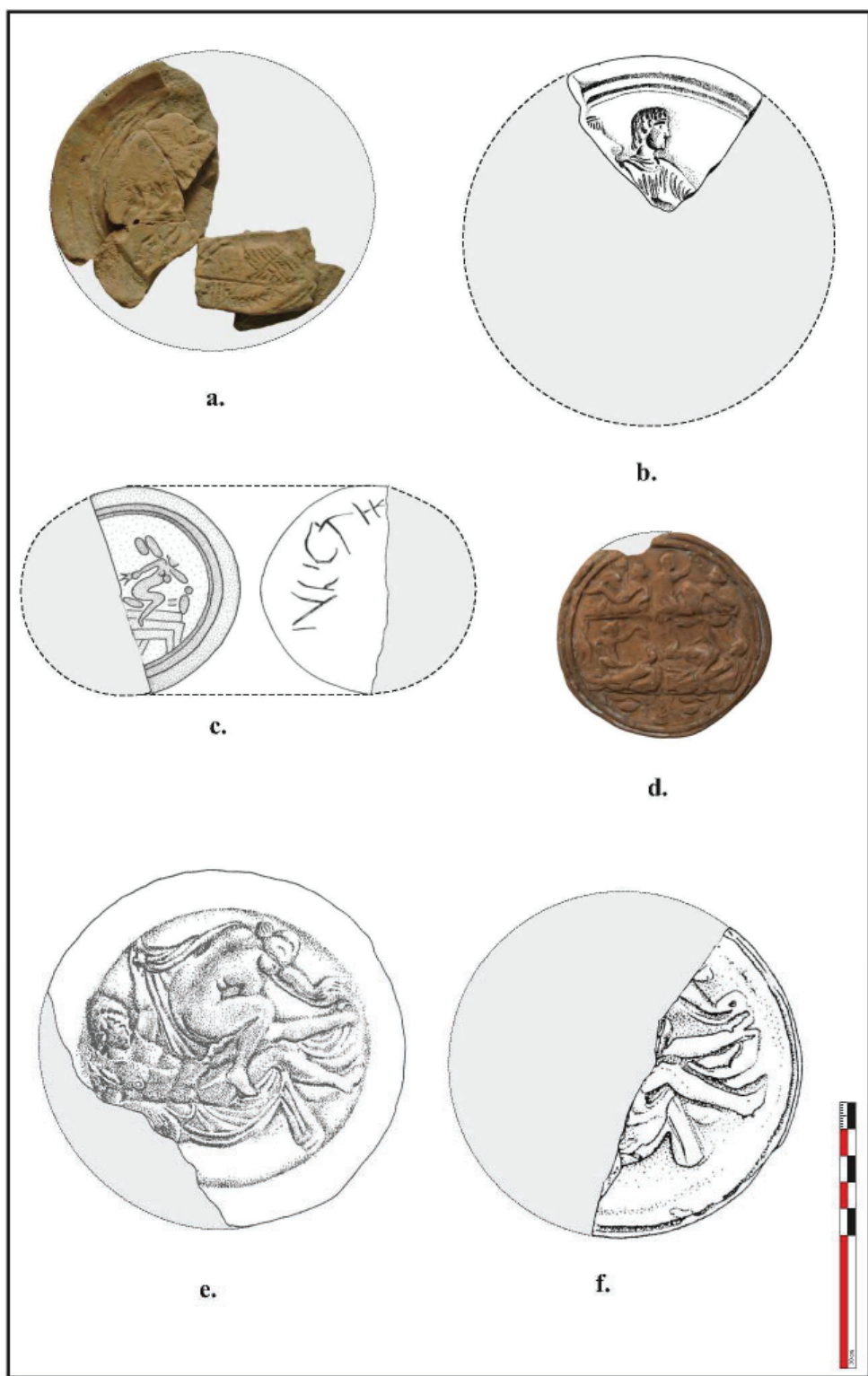

Fig. 9

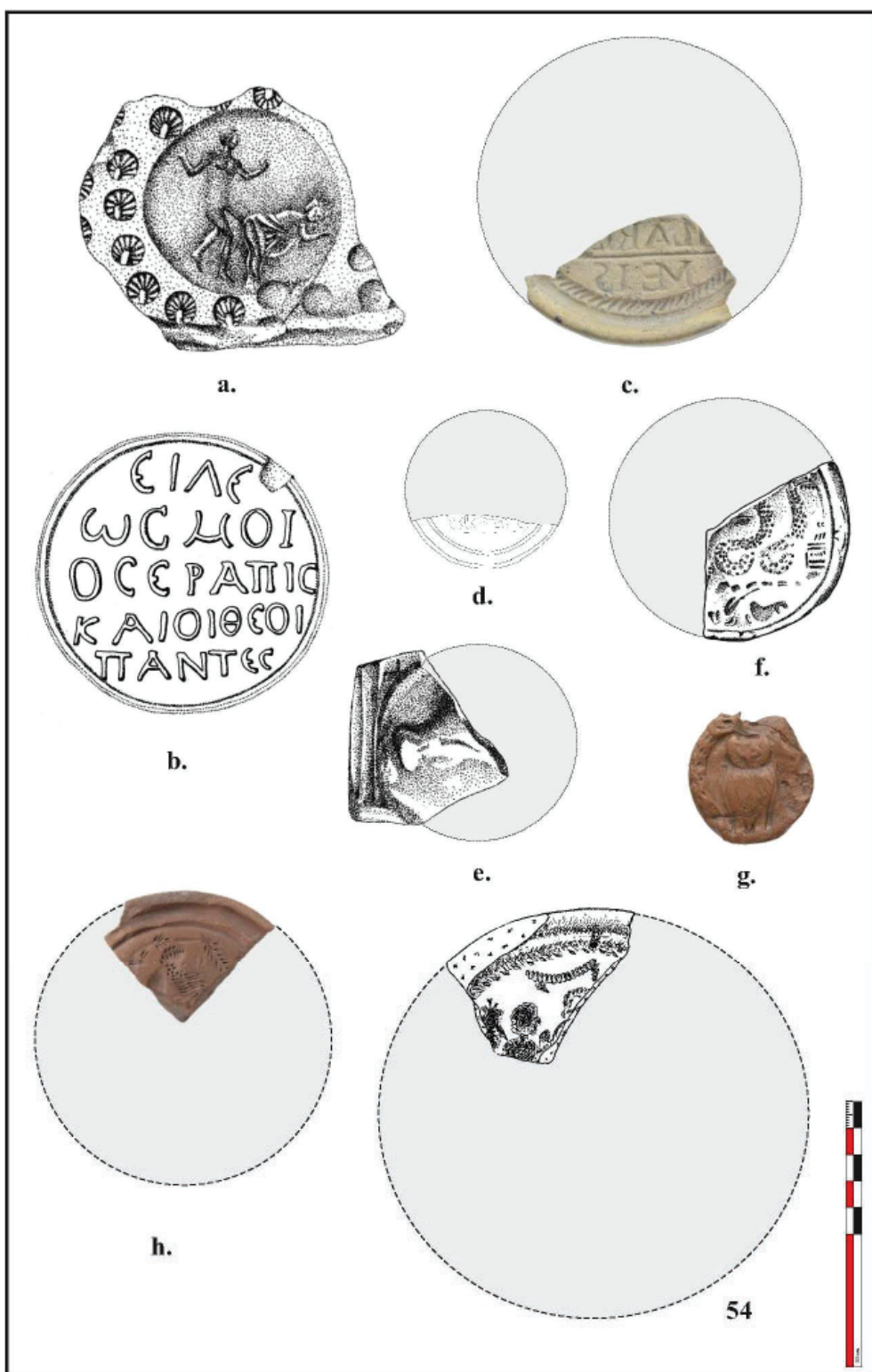

Fig. 10

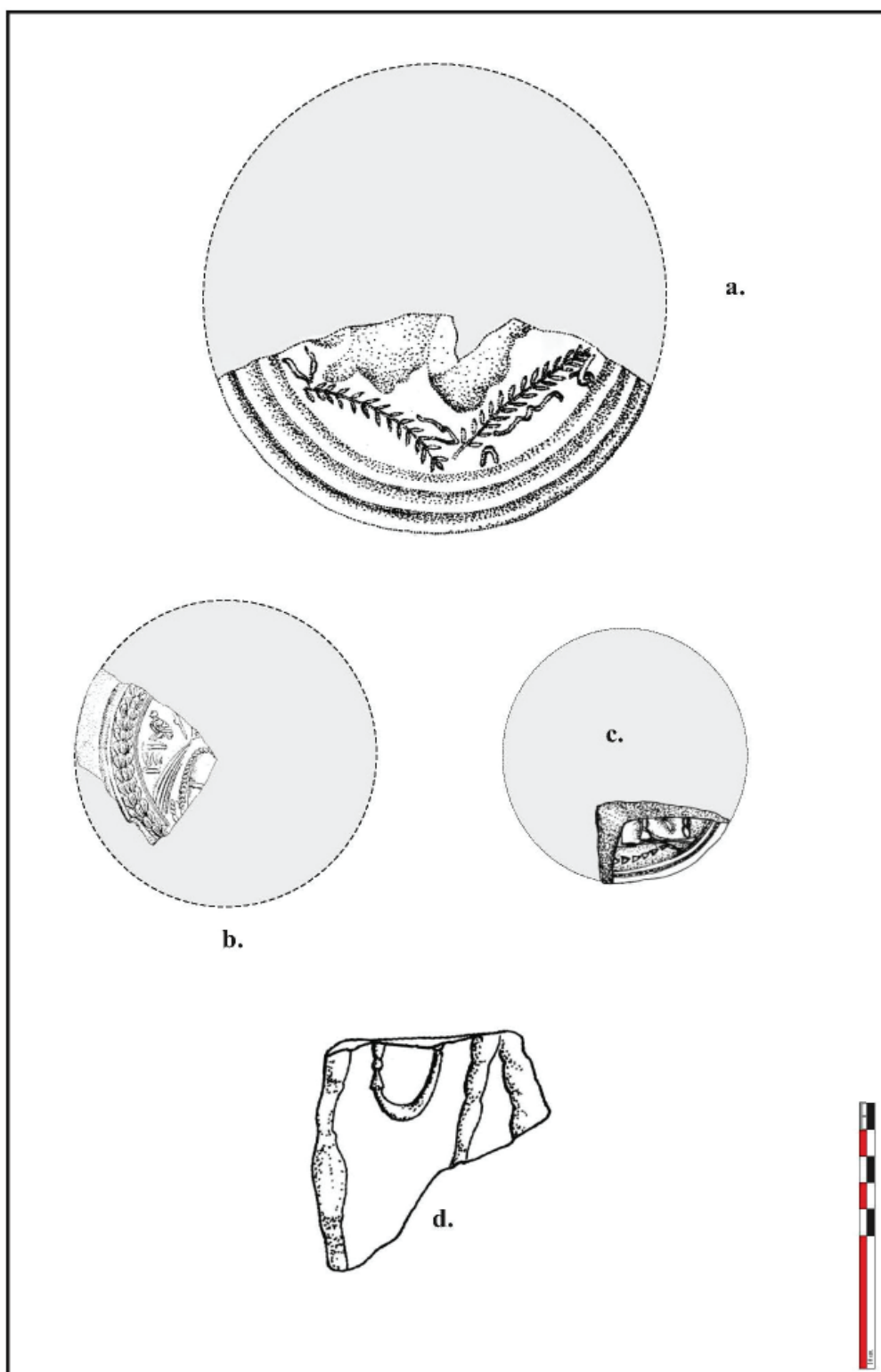

Fig. 11